

Kultūras ministrija

EIROPAS SAVIENĪBA

Latviešu valodas aģentūra

Ilze Auziņa, Arvils Šalme

LATVIEŠU VALODAS PRASMES AUGSTĀKĀ LĪMEŅĀ (C1, C2) APRAKSTS

Latviešu valodas aģentūra, 2015

Saturs

Ievads	3
1. Valodas prasmes līmeņu vispārīgs apraksts	5
2. Kompetenču nozīme valodas apgūvē un lietojumā	10
2.1. Vispārējās kompetences	11
2.2. Ar valodu saistītās kompetences.....	13
2.2.1. Lingvistiskā kompetence.....	13
2.2.2. Vārdu krājums un leksikas lietojums (leksiskā kompetence)	14
2.2.3. Gramatiskā kompetence.....	21
2.2.4. Sintakse un interpunkcija (sintaktiskā kompetence).....	25
2.2.5. Ortogrāfiskā un ortoepiskā kompetence.....	31
2.2.6. Semantiskā kompetence.....	36
2.2.7. Fonoloģiskā kompetence	45
2.2.8. Diskursa kompetence jeb tekstveide.....	46
2.2.9. Valodas stili un stilistisko līdzekļu lietojums valodā	50
3. Valodas prasmes.....	57
3.1. Lasīšana	57
3.2. Klausīšanās	58
3.3. Rakstīšana.....	59
3.4. Runāšana	59
4. Nobeigums.....	61
5. Izmantotā literatūra.....	62

Ievads

Reizē ar straujāku Eiropas Savienības ģeogrāfisko robežu paplašināšanos un vērienīgām ekonomiskās, sociālās un kultūras dzīves norisēm pieaugusi arī valodu loma un nozīme sabiedrībā. Valodu daudzveidība un tās pilsoņu daudzvalodība spilgti raksturo vienotās Eiropas saziņas telpu. Tā ir nozīmīga parādība, kurai mūsdienās ir pievērsta nopietna uzmanība. Valodu aizsardzības, lietojuma un apguves jautājumi iekļauti Eiropas Padomes valodas politikas regulās, kas paredz nodrošināt visām dalībvalstu oficiālajām valodām labvēlīgus attīstības apstākļus, aizsargāt minoritāšu valodas un veicināt daudzvalodības praksi. Viens no valodas politikas nozīmīgākajiem jautājumiem ir saistīts ar jaunu ilgtermiņa valodu apguves politiku, kuras mērķis ir paplašināt svešvalodu apguves iespējas un pilnveidot mācību saturu. Svešvalodu zināšanas ir viena no tām pamatprasmēm, kas ir jāiegūst visiem Eiropas Savienības pilsoņiem, lai veicinātu viņu izaugsmi, konkurētspēju darba tirgū un izglītībā, nodrošinātu labāku mobilitāti, dotu iespējas veidot jaunus sociālos kontaktus un iespējas iepazīt citas tautas, to kultūru, dzīvesveidu un tradīcijas.

Lai risinātu šos uzdevumus, mūsdienās liela uzmanība ir pievērsta vienotiem dažādu valodu apguves satura, mācību metožu un pārbaudes darbu izstrādes jautājumiem. Par pamatu dažādu valodu apguves satura salīdzināmu kritēriju izveidei kļuvis angļu valodas prasmes līmeņu apraksts, kura pirmsākumi meklējami pagājušā gadsimta 70. gados. Tā koncepts bija ietverts *Jēdzienu-funkciju programmā (National-Functional Syllabuses)* Anglijā, par pamatu izmantojot J. A. van Eka un J. Aleksandera 1975. gadā izstrādāto *sliekšņa līmeņa aprakstu „Threshold Level English”*. 90. gadu sākumā angļu valodā iznāca vēl divi nozīmīgi pētījumi – J. A. van Eka un J. L. M. Trima „*Waystage 1990*” (1991) un šo pašu autoru atjaunotais izdevums „*Threshold Level 1990*” (1993), kuros tālāk bija paplašināts un pilnveidots valodas apguves saturs. Līdztekus jau agrāk līmeņos sistematizētām leksikas, gramatikas un saziņas funkcijām apraksti bija papildināti ar norādēm, kā apgūt dažādas valodas lietojuma prasmes, pielietot noteiktas saziņas stratēģijas, pilnveidot kompetences u. c.

Ideja par nopietnāku aprakstu dažādās Eiropas tautu valodās plašāku atsaucību ieguva šī gadsimta sākumā, kad līmeņu apraksts tika ietverts Eiropas Padomes rekomendāciju krājumā „*Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*” (2001). Šī apjomīgā darba mērķis bija sekmēt Eiropas pilsoņu daudzvalodības ideju, piedāvājot dažādu valodu apgūvē vienotu skatījumu uz lingvodidaktikas un valodu lietojuma jautājumiem. Turpmākajos gados šīs pamatnostādnes kļuva par nozīmīgu orientieri dažādu svešvalodu apguves satura izstrādes jautājumos. Šobrīd ikviena nopietna Eiropas Savienības oficiālo valodu apguves programma balstās uz valodas prasmes līmeņu konceptu. Iepriekšminētais izdevums vēlāk ir tulkots daudzās valodās, t. sk. 2006. gadā arī latviešu valodā ar

nosaukumu „Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana” (turpmāk – Pamatnostādnes).

Pamatojoties uz šīm rekomendācijām, šajā C līmeņa prasmju aprakstā ir izveidotas latviešu valodas prasmes līmeņu C1 un C2 apraksta vadlīnijas, kurā ietverti vairāki nozīmīgi latviešu valodas apguves un lietojuma satura jautājumi. Ar šo prasmju aprakstu tiek turpināts darbs pie vienota latviešu valodas prasmes līmeņu apraksta izveides un aprobācijas. Iepriekš ir izstrādāti arī valodas prasmju A1, A2, B1 un B2 līmeņu apraksti.

1. Valodas prasmes līmeņu vispārīgs apraksts

Valodas apguves līmeņu apraksts sistematizēti raksturo valodas lietojuma prasmes un nosaka valodas snieguma līmeni dažādos valodas apguves posmos. Dalījums valodas apguves līmeņos ļauj labāk saprast valodas lietotāja prasmju un kompetenču kvalitāti, izaugsmes un mācīšanās perspektīvas, kā arī ļauj objektīvi diagnosticēt un novērtēt valodas prasmes. Detalizēti izstrādāti valodas līmeņu apraksti atvieglo dažāda satura mācību programmu izstrādi, nodrošinot iespējas valodas apguvi plānot, ievērot tajā pakāpenību, pēctecību un satura vienotību starp mācību programmām dažādās izglītības institūcijās, izglītības līmeņos un posmos. Līmeņu apraksts atbilst valodu apgūvē pazīstamajai komunikatīvajai un integrētajai pieejai. Līmeņu apraksta saturs atspoguļo „uz darbību orientētu mācību pieeju”, kuras pamatā ir sabiedrības locekļu „valodas lietojums, veicot konkrētas darbības” (Pamatnostādnes, 17).

Pamatlīmeņu apraksti, kuros izmantoti ekspertu grupu pētījumi par vienota satura prasībām valodu apgūvē un izglītībā, publicēts, piemēram, izdevumā „*Waystage*” (1990), kā arī ietverti Eiropas Padomes „*Threshold Level English*” (1975). Valodas prasmju līmeņos ir raksturotas valodas funkcijas, nosaukti īpašie jēdzieni, dots vārdu tematiskais krājums, kā arī valodas fonētiskās un gramatiskās sistēmas apraksts. Apraksta specifikācija ir vienota visos valodas prasmes līmeņos, satura elementu sakārtojumā ievērots veseluma, proporcionalitātes un pakāpenības princips.

2001. gadā Eiropas Padomes moderno valodu apguves rokasgrāmatā „*Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*” (2001) ir atrodams ne tikai plašs valodas prasmju līmeņu apraksts, bet arī valodas lietotāja vajadzību, prasmju un kompetenču raksturojums. Rokasgrāmatā raksturotas saziņas tēmas un situācijas, sniegta izpratne par mūsdienīgām mācību programmām, mācību līdzekļiem, uzdevumiem un aplūkoti daudzi citi ar moderno valodu apguvi saistīti jautājumi.

Satura komponenti ir pielāgoti galvenokārt pieaugušo valodas lietotāju ikdienas vajadzībām, tomēr līmeņu aprakstu var izmantot arī citu valodas apgūvēju grupu, piemēram, skolēnu un studentu, mācību programmu izstrādē. Protams, valodas līmeņu saturu var precizēt un mainīt, gan izvērtējot valodas apgūvēju spējas, intereses un vajadzības, gan izglītības sistēmā īstenoto mācību programmu īpatnības, piemēram, profesionālās izglītības programmās svarīga ir speciālu darbību un reāliju apzīmējumu apguve. Tādējādi vispārējo līmeņu aprakstu iespējams sadalīt, izveidojot noteiktiem apstākļiem un lietotāju grupām piemērotāku līmeņu sazarojumu – t. s. „kritēriju līmeņus” un „plus līmeņus” (Pamatnostādnes, 27–28, 35–40). Piemēram, ja valodu māca valstī, kur šajā valodā runā, var būt vajadzība plašāk izvērst vidējā valodas prasmes līmeņa aprakstu.

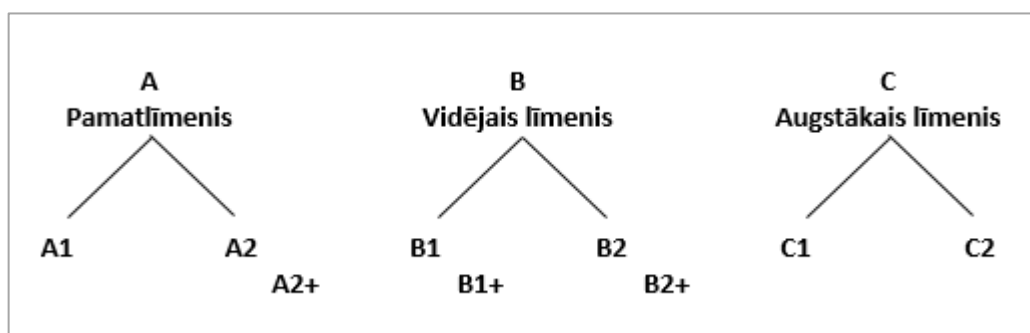
Līmeņu apraksts un tam atbilstošo prasmju vērtēšanas sistēma nav jāuzskata par nemainīgu un stingri noteiktu prasību kopumu. To, ja nepieciešams, var pārveidot dažādās formās un detalizācijas pakāpēs. Novērtējuma gadījumā aprakstītās prasības ir izpildāmas, „kombinējot intuitīvās, kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes” (Pamatnostādnes, 26).

Pamatnostādnēs raksturotais līmeņu dalījums veido tradicionālo trīspakāpju valodas apguves sistēmu, kurā ir pamata (A), vidējā (B) un augstākā (C) valodas prasmes pakāpe. Atsevišķi katra pakāpe ietver divus apakšlīmeņus – A1 un A2, B1 un B2, C1 un C2. Angļu valodā katram apakšlīmenim ir metaforisks nosaukums, kas latviešu valodā parasti netiek tulkots:

A (pamatlīmenis) – *Breakthrough* (A1) un *Waystage* (A2);

B (vidējais līmenis) – *Threshold* (B1) un *Vantage* (B2);

C (augstākais līmenis) – *Effective Operational Proficiency* (C1) un *Mastery* (C2).

1. zīmējums. Valodas prasmes līmeņu dalījums (Pamatnostādnes, 35)

Valodas prasmes pamatlīmenim ir divi apakšlīmeņi – *Breakthrough* (angļu v. *izrāviens, sasniegums, resp., izrāviena līmenis*) un *Waystage* (angļu v. *ceļa posms, virziens, kustība uz priekšu, resp., izdzīvošanas līmenis*). Atsevišķos izdevumos A1 tiek saukts par *iesācēja (Beginner)* līmeni, bet A2 – par *elementāro prasmju (Elementary)* jeb pamatlīmeni.¹

A1 ir zemākais valodas prasmes līmenis, ar kuru sākas jaunas valodas apguve. Šajā līmenī valodas lietotājs apgūst ļoti vienkāršas valodas formas, spēj jautāt un atbildēt uz elementāriem jautājumiem par sevi, dzīvesvietu, pazīstamiem cilvēkiem un viņam piederošām lietām, veidot vienkāršus izteikumus par labi zināmiem tematiem un saziņas jomām, lietot ļoti vienkāršus valodas līdzekļus, ierobežotu, nodarbībās apgūtu, konkrētām situācijām atbilstošu vārdu un frāžu krājumu.

¹ Latvijā noteikto valsts (latviešu) valodas prasmes līmeņu apzīmējumi un to atbilstība ir norādīta Ministru kabineta noteikumos Nr. 733 „Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi” (Rīga, 2009. gada 7. jūlijs). Sk. [http://likumi.lv/doc.php?id=194735&from=off](http://likumi.lv/doc.php?id=194735&from=off;); <http://visc.gov.lv/valval/prasmesparb.shtml>

A2 līmenī lielāka uzmanība ir pievērsta valodas sociālajām funkcijām un komunikatīvai darbībai. Valodas apguvējs prot saziņā lietot vienkāršas pieklājības formas (sasveicināšanās, uzrunāšana, uzaicinājuma izteikšana, atbilde uz uzaicinājumu), prot apjautāties par sarunas biedra sajūtām un emocionālo stāvokli, uzzināt jaunumus un iegūt informāciju, uzdot jautājumus un atbildēt uz jautājumiem par dažādām tēmām. Šajā valodas apguves līmenī tiek pilnveidota prasme veidot sarunu, piemēram, apspriest brīvdienu plānus, apsprieties par to, ko darīt, kurp doties, ar ko tikties u. tml. Šajā līmenī tiek apgūta arī prasme lietot valodu ceļojuma laikā, kas ietver gan prasmi sazināties, iepērkoties veikalā vai tirgū, izmantojot pasta vai bankas pakalpojumus, gan prasmi iegūt vienkāršu informāciju par ceļošanu un to, kā izmantot sabiedrisko transportu, pirkt biļeti u. tml. Tās ir valodas prasmju prasības pieaugušajiem valodas apguvējiem, kuras tālāk izvērstas un detalizētāk raksturotas B1 līmenī (Pamatnostādnes, 37–38).

Gan A1, gan A2 līmenī valodas lietotāja zināšanas vēl ir ļoti nepilnīgas. Runātājam ir grūti izteikties, izskaidrot savu viedokli daudzās ikdienas situācijās, brīvi izteikties publiskās diskusijās, runāt par specifiskām tēmām (politiku, vēsturi, kultūru u. c.). Valodas apguvējam ne vienmēr izdodas vārdos precīzi formulēt savas domas. Valodas lietojumā vērojamas daudzas gramatiskas kļūdas, valodas apguvēju dzimtās valodas ietekme, neatbilstošu vārdu izvēle un neveiklas teikumu konstrukcijas. Daudzās situācijās valodas lietotājam ir jāizmanto citi saziņas līdzekļi (žesti, mīmika, valodas kodu maiņa) vai arī jālūdz sarunu biedru palīdzība.

Arī valodas prasmes vidējam līmenim ir divi apakšlīmeņi – *Threshold* (B1, angļu v. *sliekšnis*, resp., *sliekšņa līmenis*) un *Vantage* (B2, angļu v. *priekšroka*, *pārsvars*).

B1 līmenis ir būtiskākais elements valodas aprakstu kopā, jo tajā tiek noteikts valodas minimums, kas valodas apguvējam nepieciešams, lai varētu sazināties ikdienas situācijās. B1 līmenī valodas apguvējs jau prot lietot valodu gan ceļojuma laikā, gan ikdienas saziņā. B1 un arī B2 līmenī turpinās jau A1, A2 līmenī apgūto prasmju attīstīšana, piemēram, tā ir prasme lietot valodu, iepērkoties veikalā, lūdzot pakalpojumu pastā vai bankā, iegūstot vienkāršu informāciju par ceļošanu un to, kā izmantot sabiedrisko transportu (autobusu, vilcienu, taksometru), nopirkt biļetes, resp., jautājot iegūt elementāru informāciju (Pamatnostādnes, 37–38). Lielāka uzmanība tiek pievērsta valodas sociālajām funkcijām un komunikatīvās darbības praksei.

B2 līmenis seko A2 (*Waystage*) un B1 (*Threshold*) līmenim, un tajā valodas apguvējs pilnveido un papildina apgūto valodas minimumu. Apguvējam jau ir izveidojusies jauna izpratne par valodu, piemēram, viņš spēj izlabot pārteikšanos un kļūdas savā runā, spēj izmantot daudzveidīgus izteiksmes līdzekļus.

B2 līmenī iepriekšējos valodas apguves līmeņos apgūtās prasmes tiek pilnveidotas. Valodas apguvējs saprot, ka viņš ir apguvis nepieciešamo valodas līdzekļu minimumu, ko izmantot dažādās ikdienas situācijās, un stratēģijas, lai šo minimumu

varētu lietot vēlamo rezultātu sasniegšanai. Tomēr B2 līmenī valodas apguvēji saprot, ka viņu prasmes, salīdzinot ar viņu prasmēm dzimtajā valodā, ir ļoti ierobežotas. Valodas apguvēji prot risināt vienkāršas situācijas, bet sarežģītākās situācijās viņiem nākas vilties, jo prasmes nav pietiekamas, lai spētu izteikt niansētākās domas, pateikt visu, ko vēlas. Protams, šī sajūta ir pazīstama svešvalodas apguvējiem dažādos valodas apguves līmeņos, arī dzimtās valodas runātājiem tā var gadīties sarežģītākās situācijās.

C1 līmenī valodas apguvējs spēj saprast dažādas tematikas sarežģītus un garus tekstus, kā arī uztvert zemtekstu. Valodas apguvēji spēj izteikties tekoši un spontāni. Viņi spēj lietot valodu dažādās jomās: sociālajā, profesionālajā un arī akadēmiskajā. Valodas apguvēji spēj izveidot saprotamu, labi strukturētu, detalizētu gan rakstisku, gan mutvārdu tekstu par sarežģītiem jautājumiem un specifiskām tēmām (politiku, vēsturi, kultūru, ekonomiku u. c.). Viņi labi pārzina tekstveides principus un lieto atbilstošus saistījuma un saskaņojuma līdzekļus (Pamatnostādnes, 28).

Pēc C1 līmeņa apguves valodas apguvējs:

- gandrīz bez grūtībām vai salīdzinoši viegli saprot garus radio un TV raidījumus;
- saprot dažādas tematikas un dažādos stilos rakstītus tekstus, arī garus, ar faktiem bagātus tekstus, komentārus un ziņojumus;
- prot skaidri un loģiski izklāstīt savas domas esejās par sarežģītiem jautājumiem, izvēloties atbilstošu stilu;
- prot izteikties tekoši un spontāni, aizstāvēt savu viedokli, precīzi un skaidri izteikt savas domas un viedokli.

Apgūstot C1 līmeni augstskolās, studenti spēj iesaistīties sava studiju profila nodarbībās un lekcijās, kas notiek latviešu valodā („Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Eiropas augstskolās”, 2008, 32).

C2 līmenī valodas apguvēji spēj bez grūtībām saprast gandrīz visu dzirdēto vai lasīto. Izmantojot izteiktos argumentus un viedokļus, spēj apkopot informāciju no dažādiem mutvārdu vai rakstiskiem avotiem un secīgi to izklāstīt. Spēj izteikties spontāni, raiti un precīzi, ņemot vērā nozīmju nianšes pat komplicētās situācijās (Pamatnostādnes, 28).

Pēc C2 līmeņa apguves valodas apguvējs:

- bez pūlēm saprot visu, ko lasa un dzird;
- prot apkopot no dažādiem avotiem (rakstiskiem, mutvārdu) iegūto informāciju un argumentēt, paskaidrot savu viedokli;
- brīvi un tekoši izteikties, atklājot satura nianšes.

Augstskolās C2 līmeni tiek piedāvāts apgūt studentiem, kuri valodu jau ir apguvuši ļoti labā teorētiskā un praktiskā līmenī un grib to tālāk padziļināt

profesionāliem vai pētnieciskiem mērķiem atbilstoši viņu specialitātei („Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Eiropas augstskolās, 2008, 33).

Ikvienam, kurš vēlas labi apgūt valodu un sasniegt nākamā – vidējā (*Threshold*) – līmeņa prasmes, ir jāpārvar iesācēja līmenis. Nav vienotas nostājas, cik ilgā laikā var apgūt kādu saziņas prasmes līmeni. Ieteikumos (*CEFR BS, 11*) minēts, ka viena valodas prasmes līmeņa apguvei būtu nepieciešamas 80–100 mācību stundas, taču dažādās izglītības iestādēs kursu garums un apjoms ir atšķirīgs. Latvijas augstskolu studiju praksē atsevišķa valodas prasmes līmeņa apguvi lielākoties paredz vienā semestrī, t. i., 64 akadēmiskajās stundās. Piemēram, Latvijas Universitātē ārvalstu studentiem tiek piedāvāti A1–C1 latviešu valodas studiju kursi un katrs no tiem paredz valodas apguvi noteiktā līmenī viena semestra garumā. Līdzīgs kursu piedāvājums ir arī vairākās citās Latvijas augstskolās. Valodu mācību centros un Nodarbinātības valsts aģentūrā kursus arī tiek piedāvāts apgūt latviešu valodu augstākajā līmenī – tur kursu ilgums sasniedz pat 150 mācību stundas. Šāds plānojums ir ļoti nosacīts, jo valodas apguves tempu ietekmē katra valodas apgūvēja spējas, prasmes, motivācija, kā arī daudzi citi subjektīvi un objektīvi faktori.

2. Kompetenču nozīme valodas apgūvē un lietojumā

Lai objektīvi novērtētu valodas prasmi atbilstoši daudziem individuāliem, sociāliem un lingvistiskiem nosacījumiem, valodas lietojums jāaplūko kompleksā personisko spēju attīstības aspektā, ko jaunākajā valodas apguves nostādņēs sauc par kompetencēm. Teorētiskajā literatūrā kompetences ir „labas zināšanas, izpratne, prasme, pieredze un spējas kādā jomā, jautājumā; valodā – zināšanas par valodu un attieksme pret to, prasme valodas parādības analizēt un vērtēt; laba prasme klausīties, runāt, lasīt un rakstīt, kā arī uztvert un radīt saziņas situācijai, nolūkam, saturam un formai atbilstošu tekstu” (LTSV, 46). Valodu apgūvē un lietojumā tiek runāts par dažādām darbībām, kuru veikšanai jāizmanto kompetences – gan vispārējās, gan arī ar tādās, kas tieši saistītas ar valodas izmantojumu. Kompetences tiek apgūtas un pilnveidotas gan ikdienas pieredzes rezultātā, gan mērķtiecīgi, sistemātiski un apzināti tās pilnveidojot organizētā mācību procesā. Apzinoties kompetenču lomu valodas apgūvē un pilnveidē, gan pedagogiem, gan pašiem valodas apgūvējiem ir jāiepazīst jauna valodas mācīšanas un mācīšanās filozofija, kurā iepriekšējos samērā sadrumstalotos priekšstatus par zināšanām, prasmēm un attieksmēm aizstāj kompleksa izpratne par valodas lietojuma kvalitatīvajiem aspektiem.

Pamatnostādņēs dažādu kompetenču saturam atvēlēta īpaša nozīme (Pamatnostādnes, 94–117). Tur nosauktas ne tikai tieši ar valodu saistītas kompetences, bet arī vispārējās kompetences, kas attiecas uz valodas lietotāja iepriekšējām zināšanām par apkārtējo pasauli, izpratni par valodas lietojuma sociālo un kultūras fonu, starpkultūru attiecību izpausmēm, heuristisko prasmi u. c. Savukārt tieši ar valodu saistītās – valodas saziņas kompetences – ļauj personai darboties, izmantojot specifiskus lingvistiskus līdzekļus. Šaurākā nozīmē valodas saziņas kompetencē ir iekļauta lingvistiskā, sociolingvistiskā un pragmatiskā kompetence. Katrai no apakškompetencēm ir vēl sīkāks iedalījums (piemēram, lingvistisko kompetenci veido leksiskā, gramatiskā, semantiskā, fonoloģiskā, ortogrāfiskā un ortoepiskā kompetence jeb zināšanas u. tml.).

2.1. Vispārējās kompetences

Iegūt plašu un objektīvu informāciju par apkārtējo pasauli prasmīgam valodas lietotājam ir vieglāk nekā iesācējam, jo to var izdarīt tiešā veidā bez tulkošanas un starpniecības. Zemākajos valodas līmeņos lielāks akcents ir likts uz vienkāršāku, pat primitivizētu apkārtējo parādību un procesu izpratni, bet C1 un C2 valodas lietotāja līmenī informācijas apjoms un kvalitāte par valsti, kuras valoda tiek apgūta, ģeogrāfiskajiem, vēstures, ekonomikas, politikas, kultūras u. c. jautājumiem ir daudz dziļāka. Tieša piekļuve autentiskiem informācijas avotiem sekmē labāku izpratni par apkārtējām norisēm, taču pie tā valodas apgūvē nedrīkst apstāties. Mērķtiecīgi un zinātkāri valodas lietotāji turpina pilnveidot savu lingvistisko pieredzi arī ikdienas privātajā un sabiedriskajā sfērā, apgūstot jaunas, niansētas sabiedrības domāšanas, uzvedības un valodas izpausmes formas, piemēram, daudz labāk iemācoties saprast sadzīves paradumus, rituālus, tradīcijas, žestus, jokus, simbolus u. c.

Nonākot ciešākā saskarē ar dzimtās valodas runātāju un vidē lietoto valodu, rodas iespēja vairāk uzmanības pievērst starpkultūru saziņai, kurā atklājas gan izpratne par kopīgām vispārcilvēciskām vērtībām, gan arī dažādo sociālo grupu valodas, kultūras un uzskatu atšķirīgām iezīmēm. Šīs pieredzes kontekstā arī daudz vieglāk ir pieņemt valodas un kultūras atšķirīgās iezīmes, objektīvāk novērtēt parādības, kurām līdz tam netika pievērsta nopietna uzmanība. Vienlaikus starpkultūru dialogā var novērot arī atgriezenisko saiti – toleranta cittautesa lingvistiskā attieksme un uzvedība veido arī pamatiedzīvotāju labvēlīgu attieksmi pret svešo, tādā veidā sekmējot kultūru tuvināšanos un savstarpēju uzticēšanos. Kā norādīts Pamatnostādnēs, zināšanas un sapratne par līdzīgo un atšķirīgo starp dzimtās zemes un apgūstamās valodas zemi rada starpkultūru izpratni. Šī izpratne ir ar bagātāku kultūras diapazonu nekā dzimtajā un otrajā valodā pieejamā un palīdz abas kultūras skatīt kontekstā.

Sociokultūras zināšanas ir viens no aspektiem, kas raksturo zināšanas par apkārtējo pasauli, taču atšķirībā no vispārīgajām zināšanām, kuras ir iegūtas iepriekšējās pieredzes rezultātā, šīs tiek attīstītas tiešā saistībā ar valodu, kuru mācās, un valsti, kurā šo valodu lieto. Pamatnostādnēs ir minētas dažādas parādības, ar kurām sociokultūras zināšanas ir saistītas. Tā ir ikdienas dzīve, dzīves apstākļi, starppersonu attiecības, vērtības un ticība, ķermeņa valoda, vispārpieņemtās sociālās normas un rituālu veikšana (Pamatnostādnes, 95–96). Ar daudzām no iepriekš minētajām parādībām nākas saskarties jau valodas apguves sākuma posmos, piemēram, iepazīstot ikdienas valodas lietojumu sadzīvē, uz ielas vai darbā, tuvāk izprotot dzīves rutīnu ģimenē, sociālās attiecības ārpus mājas, darbā, mācību kolektīvā u. c.

C1 un C2 valodas prasmes līmenī valodas lietotājam ir jāiet tālāk – dziļāk apzinoties attiecīgās valsts un sabiedrības dzīves kārtību un norises, piemēram, paplašinot zināšanas par vietu, kurā dzīvo, par tradīcijām, kuras šajā reģionā piekopi, vēsturiskiem notikumiem, kultūras vērtībām, ekonomisko un politisko attīstību u. c. jautājumiem. Šajā procesā ir svarīgi, lai valodas lietotājs spētu objektīvi uztvert un

saprast dažādas sīkas nozīmju nianšes un vajadzības gadījumā atrisinātu radušos pārpratumus un neskaidrības. Labi pārvaldot valodu, ir iespējams pilnvērtīgāks kontakts ar pamatnācijas iedzīvotājiem, lielāka iespēja saņemt objektīvu informāciju un tā rezultātā veidot reālistiskākus spriedumus par redzēto un dzirdēto. Tādā veidā tiek nojauktas barjeras starp kultūrspecifisku vai personisku uzvedību individuālām izpausmēm un mazināta maldīgu vai virspusēju priekšstatu (stereotipu) veidošanās.

Vispārējās kompetences attīstībā svarīga nozīme ir individuālajām prasmēm un zināšanām. Integrēšanos sabiedrībā un svešas kultūras pietuvināšanu sekmē sociālās prasmes – spēja rīkoties saskaņā ar vispārpieņemtajām paražām attiecīgās kultūras kontekstā un veikt ikdienas darbības tā, kā to sagaida no citas kultūras pārstāvjiem. Svarīga nozīme ir arī gan izdzīvošanas prasmei, gan arī amata un profesionālajai prasmei (Pamatnostādnes, 96). Pēdējais faktors ir cieši saistīts ar personas valodas prasmi, jo nozīmīga profesionālās darbības mēraukla daudzās situācijās ir spēja savus darba pienākumus veikt apgūstamās valodas zemes runātāju valodā.

Valodas lietotāja vispārējās prasmes raksturo arī „eksistenciālā” kompetence. Tā ietver īpašības, kas saistītas ar personas individuālām rakstura iezīmēm – attieksmi, motīviem, vērtībām, pārliecību, izziņas veidu un personības tipu (Pamatnostādnes, 97–98). Tieši atsevišķas personības īpašības, piemēram, intelekts, uzņēmība, atvērtība, pašcieņa u. c. veicina sociokultūras zināšanu padziļināšanos un sekmīgu iekļaušanos apgūstamās valodas lietojuma vidē.

Visbeidzot pie vispārīgajām kompetencēm jāmin arī mācīšanās kompetence. Mācīšanās nozīmē jaunas pieredzes un prasmju apguvi, zināšanu uzkrāšanu un attieksmes veidošanos personības nepārtrauktā pilnveides procesā. Pamatnostādnes teikts, ka valodu apguve ir saistīta ar valodas apgūvēja/lietotāja izpratni par valodu un saziņu, valodas skaņu uztveri, viņa mācību un visa jaunā izziņas u. c. prasmēm (Pamatnostādnes, 98–99).

Noturīgas valodas prasmes veidojas, ne tikai regulāri lietojot valodu saziņā, bet arī pilnveidojot zināšanas par to, kā vieglāk un labāk jauno valodu iemācīties. Par efektīvu rezultātu var runāt tad, ja valodas apgūvējs iespējami ātri spēj valodas mācīšanos pārvērst apgūvē, teorētiskās zināšanas – praktiskā valodas lietojumā, vingrināšanos – reālā runas praksē. Tas nav iespējams bez prasmes organizēt savu darbību konkrētu valodas zināšanu, prasmju un attieksmju apguvei. Ir svarīgi, lai mācību procesā katrs dalībnieks apzināti izvēlētos sev piemērotāko mācīšanās stilu, informācijas apstrādes un iegaumēšanas metodes, zināšanu un prasmju attīstīšanas paņēmienus, kā arī sev piemērotākās praktiskā darba un pašmācības formas. Starp daudziem Pamatnostādnēs dotajiem ieteikumiem, kā mācīties valodu (Pamatnostādnes, 126–127), uz C1 un C2 prasmes līmeni pilnā mērā varētu attiecināt tos veidus, kas mācībās paredz tiešu pievēršanos autentiskiem paraugiem, piemēram:

- tiešos kontaktos ar dzimtās valodas lietotājiem;
- klausoties radio, ierakstus;

- skatoties un klausoties TV, video;
- lasot neadaptētu autentisku tekstu (laikraksti, žurnāli, stāsti, romāni, izkārtnes un paziņojumi);
- lietojot datorprogrammas;
- kursos, kuros mācības notiek apgūstamajā valodā.

Labākais veids, kā mācīties valodu, – būt tiešā un intensīvā kontaktā ar mērķvalodas lietotāju. Pētījumi parāda, ka straujus panākumus sasniedz tie valodas lietotāji, kuriem ir pastāvīga un intensīva saziņas prakse mērķvalodas runātāju vidē, piemēram, ģimenē, mācību vai darba kolektīvā. Lēnāks, taču tikpat noderīgs valodas apguves veids ir izmantot jebkuru iespēju, lai valodu klausītos, tajā lasītu un mēģinātu sazināties ikvienā dzīves situācijā – veikalā, transporta līdzeklī, uz ielas. Moderno tehnoloģiju attīstības šobrīd dod iespēju valodas zināšanas pilnveidot, izmantojot interneta resursus. Ir dažādas vietnes, kurās var atrast gan mācību līdzekļus un mācībām izmantojamus materiālus (piemēram, literāro darbu ierakstus, filmas oriģinālvalodā, uzziņu literatūru), gan arī sameklēt reālus mācību partnerus, ar kuriem organizēt saraksti vai saziņu tiešsaistē.

Efektīvu mācīšanās paņēmieni meklējumi ir saistīti ar heuristikās jeb radošās izziņas prasmi, kas raksturo valodas apguvēja spēju nepārtraukti meklēt jaunu pieredzi, izmantot dažādas kompetences specifiskās mācību situācijās, prasmīgi izmantot visdažādāko informāciju un lietot jaunās tehnoloģijas (Pamatnostādnes, 99). Jau tika minēts, ka valodas apguves jautājumu lokā ne mazāk svarīgas ir valodas apguvēja individuālās īpatnības, garīgā pieredze: attieksme pret mācībām, mācīšanās motīvi, viņa vērtības, pārlicība, personības tips, dzīves pieredze un iepriekšējā valodas apguves prakse. Mācību sasniegumus var ietekmēt arī indivīda izziņas spēja, darbaspējas, atmiņa, enerģija, uzņēmība u. c. īpašības (Pamatnostādnes, 97–98).

2.2. Ar valodu saistītās kompetences

Pamatnostādnēs ar valodu saistītās kompetences ir ietvertas sadaļā Valodas komunikatīvās kompetences. Sīkāk tiek nodalītas vairākas apakškompetences – lingvistiskā kompetence, sociolingvistiskā kompetence un pragmatiskā kompetence (Pamatnostādnes, 100–117). Šo kompetenču saturs ir saistīts ar dažādām valodas funkcijām un raksturo valodas lietotāja prasmi izpildīt dažādus saziņas uzdevumus. Ar valodu saistītās kompetences parāda dažādus valodiskās darbības spēju aspektus, piemēram, praktiski lietot valodu, izprast valodas sistēmu un tās funkcionēšanas likumības, zināt gramatiku un valodas funkcionēšanas sociālos likumus.

2.2.1. Lingvistiskā kompetence

Lingvistisko kompetenci veido zināšanas par leksiku, fonoloģiju un gramatisko sistēmu, izpratne par valodas attīstības procesiem, valodas politiku, vēsturi un prasme

Šīs zināšanas izmantot praksē. Valodas likumu zināšanas runā un rakstos nodrošina jēgpilnu, precīzu un pareizu izteikumu izveidi.

C1 un C2 prasmes līmenī valodas lietotājs labi pārvalda valodu un prot izmantot dažādus valodas līdzekļus, lai saprotami un loģiski izteiktu savu domu. Prasmes pakāpi šajos līmeņos parāda vispārējā lingvistiskā diapazona skala (Pamatnostādnes, 101).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none">Prot skaidri izteikt savu domu, izvēloties atbilstošus formulējumus no plaša valodas līdzekļu spektra, nav ierobežojumu tam, ko vēlas pateikt.	<ul style="list-style-type: none">Izmantojot ļoti plašu valodas līdzekļu spektru, prot precīzi formulēt savu domu, akcentēt galvenos jautājumus, nepieļaut pārpratumus.Nekas neliecina, ka indivīdam būtu kādi ierobežojumi pateikt to, ko vēlas.

Kā redzams no aprakstiem, valodas lietotājs, kurš sasniedzis augstākās prasmes pakāpes, var dažādās saziņas situācijās brīvi sniegt informāciju, tomēr C1 līmenī vēl ne vienmēr ir pietiekams valodas līdzekļu apjoms, lai bez grūtībām formulētu izteikumus un sniegtu nevainojami precīzu un pareizu runu. Labas valodas zināšanas vēl nenozīmē, ka iepriekšējos valodas apguves līmeņos visu gramatikas un vispārlietojamās leksikas mācīšanos var uzskatīt par pabeigtu. Dažādu valodas elementu apguve turpinās, cik vien ilgi valoda tiek lietota un runātājs/rakstītājs par šo valodu izrāda interesi. Jāuzsver, ka augstākajos valodas prasmes līmeņos gandrīz neiespējami izveidot visaptverošu valodas kā formālās sistēmas aprakstu. Šobrīd tiek noraidīta arī iespēja izveidot universālu modeli visu valodu aprakstam (Pamatnostādnes, 100). Valodas parādību neaptveramo daudzveidību un iespējas, tās izmantojuma plašo kontekstu un individuālā snieguma nepilnības valodas lietotājs sāk apzināties tad, kad ir sasniegts augsts valodas prasmes līmenis un rodas nepieciešamība savas lingvistiskās prasmes pilnveidot.

Pamatnostādnēs valodas kompetence ir aplūkota vairākās no valodas zināšanām izrietošās prasmju grupās, kuras attiecīgi saistāmas ar leksikas, gramatikas, fonoloģijas, ortogrāfijas, ortoepijas un semantikas izpratni un šo zināšanu izmantošanu (Pamatnostādnes, 100–108). Tur atsevišķi tiek runāts par leksisko, gramatisko, semantisko un fonoloģisko kompetenci.

2.2.2. Vārdu krājums un leksikas lietojums (leksiskā kompetence)

Prasme izmantot leksiku (pēc Pamatnostādnēs lietotās terminoloģijas leksiskā kompetence) parāda, kāds ir valodas lietotāja vārdu krājums un cik prasmīgi tas tiek lietots valodā. Raksturojot šo kompetenci, galvenais akcents liekams uz vārdu krājuma bagātību un to lietojumu, lai varētu runāt un rakstīt par dažādām tēmām un spētu funkcionāli sazināties tematiski orientētās situācijās. Jautājumi par vārdu nozīmēm un

vārdu izvēli atbilstoši noteikta funkcionālā stila un reģistra nosacījumiem ir ietverti semantiskās kompetences saturā.

Leksikas lietojuma prasmi raksturo vārdu krājuma apjoms un lietojums (Pamatnostādnes, 102–103).

Vārdu krājuma apjoms

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Ir plašs vārdu krājums, kas ļauj nezināmos vārdus aizstāt ar citiem. Vārdu meklēšana vai izvairīšanās stratēģijas reti manāmas. Labi prot idiomātiskos izteicienus un sarunvalodu. 	<ul style="list-style-type: none"> Ir ļoti plašs vārdu krājums, kurā ietilpst idiomātiski izteicieni un sarunvalodas vārdi; izprot vārdu konotatīvās nozīmes.

Vārdu krājuma lietojums

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Reizēm pieļauj sīkas kļūdas, bet nav nozīmīgu leksisku kļūdu. 	<ul style="list-style-type: none"> Vārdu krājumu vienmēr lieto pareizi un atbilstoši.

Iepriekšējo līmeņu aprakstos daudz uzmanības ir pievērsts leksisko vienību klasifikācijai, gan aplūkojot vārdu krājuma tematiskās grupas, gan vispārīgo jēdzienu kategorālo dalījumu, gan leksikas saistību ar dažādiem valodas saziņas funkcionālajiem modeļiem. C1 un C2 valodas lietotāja līmenī nav iespējams tālāk fiksēt un sistematizēt apgūstamās un lietojamās leksikas apjomu. Latviešu valodas vārdu krājums ir neizmērojams un neviena valodas lietotāja spēkos nav to aptvert un iemācīties. Tikpat neiespējami ir universālus vārdu krājuma paraugus izveidot arī zinātniski. Neaptverami plaša ir latviešu valodas vārdu sinonīmija un frazeoloģija, kā arī vēsturiski, teritoriāli un sociāli diferencēta leksika. Vārdu krājuma paplašināšanās ir saistīta ar valodas apguvēja/lietotāja individuālajām vajadzībām, kas visbiežāk saistītas ar profesionālo darbību un izglītību. Šajās jomās galvenā uzmanība ir jāpievērš speciālās leksikas apguvei – terminiem un profesionālismiem. Iespējams, ka ilgstoši dzīvojot kādā reģionā, valodas lietotājs apgūst arī noteikta dialekta vai izloksnes iezīmes. Valodas lietojuma vidē runātājs var plašāk iepazīt arī sarunvalodas un pat vienkāršrunas leksiku. Lasot daiļliteratūru, paveras mākslinieciskās valodas pasaule un autoru leksikas lietojuma īpatnības.

Vārdu krājums tiek papildināts ar leksiku, kas līdz tam individuālam valodas lietotājam iepriekš nav bijusi pazīstama, piemēram:

- ar vispārlietojamo un speciālo leksiku, lai izteiktu reti lietotus jēdzienus dažādās mazāk pazīstamās darbības sadzīvē, profesionālajā darbībā vai mācībās;

- ar sarežģītākiem stabiliem vārdu savienojumiem, kas nepieciešami noteiktu parādību, darbību, procesu izteikšanai, piemēram, *celt iebildumus, celt apsūdzību, celt prestižu, celt neslavu; likt lietā, likt pamatus, likt eksāmenu, likt vilties, likt gaidīt;*
- ar sarežģītākiem izteikumiem, ar kuriem paust noteiktas valodas funkcijas, piemēram, *ar nožēlu jāsecina, esam gandarīti par paveikto, nevaram sniegt vajadzīgo informāciju, ceram uz turpmāko sadarbību;*
- ar frazeoloģismiem un idiomātiskiem izteicieniem, piemēram, *kā pa miglu, mest pirmo akmeni, spēlēt galveno vijoli, apvest ap stūri, apvest ap stūri, zelta vārdi, par baltu velti;*
- ar sakāmvārdiem un parunām, piemēram, *meklēt adatu siena kaudzē, ķert vēju laukā, gāž kā no spaiņiem, bailēm lielas acis; kāds darbs, tādi augļi.*

Bagātinot un paplašinot vārdu krājumu augstākās prasmes pakāpēs, ne vienmēr jāorientējas tikai uz sarežģītiem runas uzdevumiem vai tekstu veidiem, kur iekļauta sarežģīta leksika. Arī vienkāršākas tēmas var aplūkot dažādās valodas prasmes pakāpēs un runu saistīt ar šādiem aspektiem:

- vieta un laiks, kur tās notiek;
- institūcijas vai organizācijas, kas ar savām struktūrām un noteikumiem nosaka procesus un darbības;
- iesaistītās personas un viņu sociālās lomas saistībā ar valodas lietotāju/apgūvēju;
- apkārtējās vides priekšmeti (dzīvi un nedzīvi);
- notikumi;
- iesaistīto personu veiktās darbības;
- teksti, kurus lieto konkrētajās situācijās (Pamatnostādnes, 48).

Tas parāda, ka ikvienu tematiski orientētu situāciju var aplūkot no dažādām pusēm, izmantojot gan vienkāršākus, gan sarežģītākus valodas resursus. Tabulā redzams, kā vienkāršāku tēmu saturu var izvērt sarežģītākā veidā atbilstoši C1 un C2 valodas prasmes lietotāja līmenim.

		C1	C2
PERSONISKĀ JOMA			
VIETA	Māja, dzīvoklis, dzīves un apmešanās vieta	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dzīvokļa/mājas plānojums; detalizēts apraksts. ▪ Mājas/dzīvokļa dizains, mēbeles, specifiski personiskā lietojuma 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ierīču lietošanas instrukcijas, praktiski padomi mājsaimniecības darbu organizēšanā (piem., ekspertu viedokļi).

		C1	C2
		<p>priekšmeti.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Specifiski mājas darbi, piem., telpu remonts, mēbeļu salikšana, amatniecības darbi. ▪ Uzturēšanās viesnīcā (dažādu pakalpojumu izmantošana, problēmu risināšana). ▪ Naktsmītnes ierīkošana (tūrisma ceļojumos). ▪ Drošības noteikumi, ceļojuma instrukcijas. 	
	Mājas apkārtne, pagalms, dārzs, lauks	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Specifiski lauksaimniecības un dārza darbi. ▪ Dārza un lauksaimniecības tehnika. ▪ Dārza un lauksaimniecības kultūras. ▪ Apkārtnes uzkopšana. ▪ Darba rīki un instrumenti. ▪ Saimniecības darbu apraksts. ▪ Apkārtnes detalizēts apraksts, ģeogrāfiskais stāvoklis, vides raksturojums. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vides problēmas. ▪ Dabas aizsardzība. ▪ Tehnikas ekspluatācija un remonts. ▪ Padomi dārzkopjiem, lopkopjiem un lauksaimniekiem (piem., kultūraugu, mājdzīvnieku audzēšana, dārzkopība, augļkopība, konservēšana). ▪ Zinātniski apraksti par vides un lauksaimniecības jautājumiem.
INSTITŪCIJAS	Ģimene	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ģimenes ikdienas dzīve un problēmas Latvijā. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ģimenes institucionālās vērtības, vēsturiskā pieredze. Vērtības un tradīcijas.

		C1	C2
	Sabiedriskās organizācijas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dažādu sabiedrisko organizāciju funkcijas, darbība (biedrības, asociācijas, klubi, centri u. c.). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Personas iesaiste sabiedrisko organizāciju darbībā (funkcijas, uzdevumi, padziļināta mērķu un darbības izpratne un skaidrojums). ▪ Lietišķa sadarbība ar dažādām institūcijām (piem., prasme veidot dokumentāciju, organizēt kontaktus, kopīgi sadarboties).
PERSONAS	Ģimenes locekļi, radnieki, draugi, paziņas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Attiecības starp ģimenes locekļiem (bērnu un vecāku attiecības). ▪ Ģimenes locekļu darbi un pienākumi. ▪ Attiecības ar radniekiem un draugiem. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ģimenes locekļu attiecību juridiskie, ekonomiskie, sociālie jautājumi, piem., adopcija, paternitāte, mantiskās attiecības. ▪ Konflikti un sarežģījumi attiecībās, piem., šķirtas ģimenes, vardarbība ģimenē, alkoholisms.
	Sveši cilvēki/sabiedrība	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Attiecības starp dažādām sociālajām grupām. ▪ Dzīve daudz kultūru sabiedrībā. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nacionālā un etniskā identitāte. ▪ Pilsoniskā līdzdalība daudz kultūru sabiedrībā.
SABIEDRISKĀ JOMA			
Vieta	Sabiedriskās vietas: iela, skvērs, parks utt.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pilsētvides un lauku teritorijas īpatnības. ▪ Ievērojamo vietu ģeogrāfiskais, vēstures un kultūras īpatnību apraksts. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dažādu vietu detalizēts apraksts/raksturojums.

		C1	C2
Institūcijas		<ul style="list-style-type: none"> Vides iestādes funkcijas un uzdevumi. 	<ul style="list-style-type: none"> Dažādu vietu detalizēts apraksts/ raksturojums.
Personas un norises		<ul style="list-style-type: none"> Personu darbība, uzvedība; kārtības noteikumi. 	<ul style="list-style-type: none"> Sabiedrisko vietu apsaimniekošanas, drošības un labiekārtošanas jautājumi.
Vieta	Sabiedriskais transports	<ul style="list-style-type: none"> Sabiedriskā transporta struktūras raksturojums – pilsētas un starppilsētu satiksme. Noteikumi sabiedriskā transporta lietotājiem. 	<ul style="list-style-type: none"> Sabiedriskā transporta attīstības raksturojums. Pilsētas transporta infrastruktūra un funkcionēšanas problēmas.
Institūcijas		<ul style="list-style-type: none"> Transporta organizācijas struktūras, to darbība; saziņa ar transporta organizācijām, piem., ierosinājumu iesniegšana, pretenziju izteikšana, līgumu slēgšana par transporta pakalpojumiem. 	<ul style="list-style-type: none"> Transporta organizāciju darbības, funkciju, rīcības detalizēts raksturojums, piem., kā tiek attīstīta e-biļešu sistēma pilsētā.
Personas un norises		<ul style="list-style-type: none"> Sabiedriskā transporta kārtības un izmantošanas noteikumi. 	<ul style="list-style-type: none"> Specifiskas, ar transporta ekspluatāciju (piem., rīcības apraksts avārijas gadījumos) saistītas tēmas.
Vieta	Tirdzniecības vietas – veikals, tirgus, e-veikalu vide	<ul style="list-style-type: none"> Tirdzniecības vietas raksturojums, apstākļi, vide. 	
Institūcijas	Tirdzniecības	<ul style="list-style-type: none"> Tirdzniecības iestāžu 	

		C1	C2
	organizācijas, ar tirdzniecības pārraudzību saistītas iestādes	raksturojums un funkcijas; saziņa ar tirdzniecības procesu uzraugošajām organizācijām un valsts iestādēm (piem., ar Patērētāju tiesību aizsardzības centru, ar Pārtikas un veterināro dienestu).	
	Iepirkšanās un pirkumi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Specifisku preču iegāde un pasūtīšana, iepirkšanās procedūra, piem., dzīvojamā īpašuma, zemes, auto iegāde (dokumentācija, darbības, pirkuma novērtējums), pirkšanas-pārdošanas līgumi u. c. dokumentācija. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pirkumu dokumentācija (līgumi).
	Veselības un veselības profilakse; ārstēšanās, ārstnieciskās iestādes	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Slimības, to profilakse un ārstēšana; slimību cēloņi, simptomi, ārstēšanas procesa apraksts; zāles un terapija. ▪ Stacionārā un mājas ārstēšana; rehabilitācija un aprūpe. ▪ Veselīgs dzīvesveids; problēmas (uzturs, sporta vingrojumi). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sk. arī C1. ▪ Veselības aprūpes sistēma Latvijā un pasaulē. ▪ Problēmas, to risinājumi.
Vieta	Sports; sporta zāle, stadions, peldbaseins	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sporta būves, to funkcijas, organizētie sporta pasākumi. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sportošanas vides raksturojums (piem., stadiona, sporta zāles iekārtojums, aprīkojums,

		C1	C2
			ekspluatācijas noteikumi).
Institūcijas	Sporta klubi un organizācijas; sporta veidi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sporta attīstība Latvijā (vēsture, panākumi, notikumi). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Detalizēts sporta veida noteikumu apraksts.
Personas un norises		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sporta spēles, disciplīnas raksturojums; sportistu darbība un aprīkojums. ▪ Slaveni sportisti, viņu dzīvesstāsti, ievērojamākie panākumi. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sk. arī C1. ▪ Sporta disciplīnas raksturojums, sportistu darbības/panākumu izvērtējums.

Strādājot ar vārdu krājumu, jāpievērš uzmanība ne tikai prasmei lietot vārdus noteiktā kontekstā, bet arī to pareizam gramatiskam lietojumam teikumos. Šī prasme attiecas uz gramatisko kompetenci.

2.2.3. Gramatiskā kompetence

Gramatiskā kompetence ir svarīga lingvistiskās kompetences sastāvdaļa, kas raksturo spēju zināt, saprast un producēt gramatiskās sistēmas struktūras un modeļus, kā arī šos resursus efektīvi izmantot saziņā. Gramatiskā kompetence ietver zināšanas un prasmes, kā veidot vārdus, saskaņot tos teikumā, veidot teikumus un prasmīgi tos lietot tekstā.

Apgūstot gramatiku, valodas lietotājs iemācās teorētiski izprast fonoloģijas, morfoloģijas un sintakses likumības, precīzi un pareizi runā lietot gramatiskās formas. Nereti valodas lietotāji valodas gramatiskās normas ir apguvuši praksē, savu valodas prasmi uzskata par pašpietiekamu un par valodas sistēmu zina visai maz. Svešvalodu apguves sākuma līmeņos aktualizējas jautājumi par gramatikas apguves veidiem, izceļot divas svarīgākās pieejas: vienu, kad gramatika tiek mācīta tiešā veidā, sistemātiski apgūstot valodas teorētiskos jautājumus; otru, kad valodas prasmi attīsta un pilnveido tās lietojumā. C1 un C2 līmenī parasti šādas diskusijas nenotiek, jo ir sasniegta tāda valodas prasme, kad lielākā daļa gramatikas teorētisko jautājumu tās lietotājam ir zināmi. Tas gan nenozīmē, ka par gramatiku šajos posmos nebūtu jārunā.

C1 un C2 līmenī ir sasniegta laba valodas lietojuma prasme, taču to var turpināt pilnveidot, pievēršoties dažādām gramatikas sistēmas niansēm un dziļāk izprotot valodas, valodniecības un valodas kultūras jautājumus. Gan teorijā, gan latviešu valodas lietojuma praksē ir daudz specifisku un cittautu lietotājam sarežģītu formu, dažādi valodas varianti, gramatiskā sinonīmija, homonīmija u. c. aspekti, kuru apguvei

jāpievērš uzmanība, kad valodas pamati ir apgūti. Ļoti plašas iespējas ir paplašināt valodas pieredzi, pievēršot uzmanību vārdu morfēmu nozīmēm vārdos, kā arī vārdu darināšanas (atvasinājumi, salikteņi) un formveidošanas (darbības vārdu neregulārās formas, patskaņu un līdzskaņu mija, supletīvās formas u. c.) jautājumiem. Savukārt sintakses līmenī var runāt par vārdu kārtu teikumā, dažādiem palīgteikumu veidiem un to funkcijām teikumā, kā arī atsevišķām sintaktiskajām konstrukcijām, piemēram, savrupinājumiem, iespraudumiem, iestarpinājumiem u. c. Šajos prasmes līmeņos būtu jāpievērš uzmanība arī dažādu pieturzīmju lietojumam, valodas morfostilistikas un sintakses stilistikas jautājumiem.

Var izdalīt dažas atšķirīgas iezīmes, kas raksturo gramatisko pareizību valodas lietojumā C1 un C2 līmenī (Pamatnostādnes, 104).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Stabili prot saglabāt augstu gramatiskās pareizības līmeni; kļūdas ir retas un grūti pamanāmas. 	<ul style="list-style-type: none"> Stabili prot saglabāt augstu gramatiskās pareizības līmeni sarežģītā tekstā, pat tad, ja uzmanība pievērsta kam citam (piemēram, plānošanai, sarunas partneru reakcijas novērošanai).

Kā redzams no apraksta, tad C1 valodas prasmes līmenī valodas lietotājs kontrolē savu runu, taču var pieļaut atsevišķas gramatiskās kļūdas un valodā iespējama dzimtās valodas ietekme.

Gramatikas jautājumi bieži tiek aplūkoti saistībā ar normas jēdzienu. Valodas struktūras elementu atbilstību normām regulē runātāju kolektīva pieņemtie likumi noteiktā laika posmā. Kodificētus valodas variantus fiksē normatīvajos avotos – vārdnīcās, uzziņu literatūrā, teorētiskajos avotos. Obligātās normas jāievēro literāri koptā valodā, bet atsevišķu sociālo grupu un dialektos veidojušās normas attiecībā pret kodificētajām normām jāuzskata par variantiem. Tāpat īpaši jāvērtē un jāprot interpretēt atkāpes no literārās valodas normām dažādos funkcionālajos stilos, kā arī mutvārdu un rakstveida sniegumā. Lai labāk varētu iedziļināties šajos jautājumos, valodas lietotājam daudz vairāk jāizmanto dažādi lingvistiskās normas raksturojoši avoti – gramatikas grāmatas, tulkojošās, skaidrojošās, sinonīmu, frazeoloģismu un dažādu nozaru terminoloģijas vārdnīcas. Labāku izpratni par normas lietojumu attiecībā pret citiem valodas variantiem var iegūt, iepazīstot dažādu funkcionālo stilu tekstus (daiļliterāru, publicistiku), kā arī latviešu valodā apgūstot mācību materiālus, lietojot savas darbības jomā zinātnes un profesionālā stila valodu. Daudzus no šiem jautājumiem var aplūkot arī saistībā ar semantisko kompetenci.

Daži ieteicamie jautājumi gramatikas prasmju pilnveidei C1 un C2 valodas lietotāja līmenī.

2.2.3.1 Lietvārds

- Īpašvārdu lielo sākumburtu lietojums.
- Kopdzimtes vārdi, to lietojums: *lauva, bende*; kopdzimtes vārdi – sieviešu un vīriešu uzvārdi ar galotni *-a* vai *-e*, to pareizrakstība: *Jānis Liepa – Anna Liepa*.
- Nelokāmi profesiju nosaukumi: *konferansjē, krupjē*.
- Vienskaitlinieki un daudzskaitlinieki, to lietojums. Vienskaitlinieki, kam atsevišķos gadījumos lieto arī daudzskaitļa formu: *maize – maizes, alus – ali*. Daudzskaitlinieki, kam iespējamas arī vienskaitļa formas: *rīsi – rīss, putraini – putraims, griķi – griķis*.

Lietvārda locījuma formu lietojums

- Subjekta ģenitīvs: *sabiedrības uzskati, projekta izmaksas, ciklona postījumi, prezidenta uzstāšanās, direktora norādes*.
- Objekta ģenitīvs: *piena pārstrāde, ceļu remonts, plāna izpilde, ūdens attīrīšana, gaisa piesārņošana, darba plānošana*.
- Īpašības ģenitīvs: *lietišķa saruna, (liela) izmēra apģērbs, (plaša) mēroga demonstrācija, (augsta) līmeņa tikšanās*.
- Pielikuma ģenitīvs: *Rīgas pilsēta, Gaujas upe, gada mēnesis, stundas ceturksnis, latviešu cilvēks*.
- Dalāmais ģenitīvs: *gabals maizes, pudele piena, karote medus, sauja smilšu, krava malkas*.
- Pastiprinājuma ģenitīvs: *mūžu mūžos, gadu gadiem, juku jukām, roku rokā*.
- Adresāta datīvs: *vēstule lasītājam, preces bērniem, konsultācija vecākiem, uzruna tautai, laiks pārrunām*.
- Laika akuzatīvs: *brīdi padomāt, laiku pavadīt, iet stundu, mēnesi vecs, minūti ilga (saruna)*.
- Vietas akuzatīvs: *nobraukt posmu, noiet ceļa gabalu, noskriet distanci*.
- Īpašības instrumentālis: *sagaidīt ar prieku, runāt ar naidu, dzīvot ar rūgtumu*.
- Laika instrumentālis: *sākt ar šo brīdi, būt darbā ar septembri*.
- Veida lokatīvs: *runāt augstā tonī, būt labā formā, būt spēcīgs garā*.
- Rezultāta lokatīvs: *pārvērst tvaikā, sakult putās, pārvērsties akmenī*.
- Nolūka lokatīvs: *iet ķekatās, braukt precībās, doties viesībās*.
- Cēloņa lokatīvs: *locīties sāpēs, sastingt bailēs, dejot priekā*.

Lietvārda deklināciju lietojums

- Lietvārdu līdzskaņu mijas, to lietošanas īpatnības. Gadījumi, kad līdzskaņu mijas nav, piem., II dekl. divzīlbu personvārdiem ar *-tis, -dis*: *Atis, Valdis*, V dekl. lietvārdiem *aste, kaste, mute, pase* u. c., VI dekl. lietvārdiem *auss, acs, pirts*,

debess u. c. Paralēlformas miju lietojuma gadījumos: *torte: tortu – toršu, cunfte: cunftu – cunfšu*.

- Vokatīva formas lietojums:
 - bezgalotnes forma;
 - galotne *-i*;
 - galotne kā vienskaitļa nominatīvā;
 - daudzskaitļa forma.
- Atgriezeniskie lietvārdi ar izskaņu *-šanās*; to locīšanas un lietošanas īpatnības.
- Nelokāmie lietvārdi, kas beidzas ar *-ā, -ē, -i, -ī, -o, -u, -ū*, to saskaņošana teikumā.

Lietvārdu darināšana

- Personu nosaukumi ar izskaņām *-ējs/-ēja, -ietis/-iete, -(i)nieks/-(i)niece, -tājs/-tāja* u. c., piem., *apkopējs/apkopēja, latvietis/latvieta, dzejnieks/dzejniece, peldētājs/peldētāja*.
- Dzīvnieku, augu, priekšmetu un objektu nosaukumi ar *-enis/-ene, -eklis, -ēklis, -nīca* u. c., piem., *zemene, biedēklis, tējnīca*.
- Vietu nosaukumi ar *-ija, -nīca, -tava, -tuve* u. c., piem., *Ungārija, ēdnīca, lasītava*.
- Darbību nosaukumi ar *-šana, -ums*, piem., *peldēšana, pirkums, vēlējums*.
- Pamazinājuma un mīlinājuma nozīme ar *-iņš/-iņa, -ītis/-īte, -tiņš/-tiņa*, piem., *vīriņš, sieviņa, kaķītis, pelīte, vistiņa*.
- Citvalodu cilmes produktīvākās izskaņas ar *-isms, -ists, -ija, -ika, -ieris* u. c., piem., *feminisms, feministis, akvatorija, ezoteriska*.
- Atvasināšana ar piedēkļiem un puspriedēkļiem ar *apakš-, bez-, ne-, at-, ie-, pie-* u. c., piem., *apakšstacija, bezgalīgs, negadījums, atskats, ieraksts, pielikums*.
- Ģenitīveņi, piem., *bezmaksas, piemājas, pirmskara, pēckara*.
- Salikteņu veidošana (īpašu uzmanību pievēršot jaunvārdiem un speciālajiem terminiem).

2.2.3.2 Īpašības vārds

- Īpašības vārda veidošana ar noteikto galotni.
- Salīdzināmās pakāpes veidošana un lietojums. Pārākās pakāpes lietojums konstrukcijās ar *kā, nekā, par*.
- Vispārākās pakāpes lietojums pārākās pakāpes formā savienojumā ar vārdiem *pats, tas*, piem., *pats lielākais, tas lielākais no visiem*.
- Īpašības vārdu atvasināšana ar produktīvākajām izskaņām.

2.2.3.3 Vietniekvārds

- Personu vietniekvārda *es, tu, mēs, jūs* locīšana un lietojums.
- Atgriezeniskā vietniekvārda *sevis* locīšana un lietojums.
- Attieksmes vietniekvārdu *kas, kurš/-a, kāds/-a* lietojums.
- Noliegto vietniekvārdu *nekas, nekāds/-a, neviens/-a* lietojums.

2.2.3.4 Skaitļa vārds

- Skaitļa vārdu lietojums matemātiskajās darbībās.
- Daļskaitļu un decimāldaļskaitļu veidošana un lietojums.
- Skaitļa vārda *trīs* locīšanas un lietošanas īpatnības.
- Kārtas skaitļa vārdu locīšana un lietošana (gramatiskā līdzība kā īpašības vārdiem ar noteikto galotni).
- *Tūkstoš* lietojums gadskaitļu nosaukumos.
- Pieturzīmes aiz skaitļa vārdiem.

2.2.3.5 Darbības vārds un divdabis

- Sarežģītākās darbības vārdu pamatformas; citu formu atvasināšana no pamatformām.
- Atgriezenisko darbības vārdu lietojums ar teikuma priekšmetu datīvā, piem., *likties – man liekas; gribēties, rādīties, misēties, klāties, laimēties*.
- Salikto laiku veidošana un lietojums.
- Ciešamās kārtas veidošana un lietojums. Atšķirības no vienkāršā laika un saliktā laika formām.
- Atstāstījuma izteiksmes veidošana un lietojums.
- Vajadzības izteiksmes atstāstījuma paveida veidošana un lietojums.
- Divdabja formu veidošana un lietojums.
- Divdabji ar noteikto galotni, to veidošana un lietojums.

Minētajā sarakstā ir galvenokārt iekļauti tie jautājumi, kas attiecas uz noteiktu vārdformu lietojuma formālajiem gadījumiem, respektīvi, kad lietojumā jāievēro strikti noteiktas formas lietojums un saskaņojums ar citiem vārdiem. Šajā kompetencē iekļauti arī vārddarināšanas aspekti. Gadījumi, kas attiecas uz noteiktas vārdšķiras vārdu pareizrakstības un izrunas jautājumiem, aplūkoti ortogrāfiskās un ortoepiskās kompetences jautājumu lokā, bet tie gramatisko formu jautājumi, kas saistīti ar vārdu nozīmes lietojuma īpatnībām, iekļauti semantiskās kompetences saturā.

2.2.4. Sintakse un interpunkcija (sintaktiskā kompetence)

Valodas apguvējs jau vidējā līmenī rakstos spēj „lietot dažādus saistītāvjārdus, skaidri iezīmējot izteikto domu savstarpējās attieksmes”; turklāt „ortogrāfijas un interpunkcijas prasmes ir samērā labas” (Pamatnostādnes, 203). Savukārt jau

augstākajā valodas apguves līmenī apgūvējs pārzina latviešu valodas ortogrāfiju un interpunkciju, arī tekstveides principu ļoti labi: C1 līmenī prot uzrakstīt „skaidru, plūstošu, labi strukturētu rakstveida tekstu, kas liecina, ka labi pārzina tekstveides paņēmienus un principus, prot lietot atbilstošus saistījuma izteikšanas līdzekļus; spēj precīzi izteikt viedokļus, norādot tekstā, piemēram, satura apšaubāmības pakāpi; teksta izkārtojums, dalījums un interpunkcija palīdz lasītājam uztvert rakstīto; dažreiz iespējamās atsevišķas ortogrāfijas kļūdas” (Pamatnostādnes, 203). C2 valodas apguves līmenī prot „izveidot saistītu un pārdomātu tekstu, lietojot atbilstošus tekstveides paņēmienus un saistījuma izteikšanas līdzekļus; pareizrakstības kļūdu nav” (Pamatnostādnes, 203).

Sintakses apguvei jābūt saistītai ar konkrēta temata, konkrētas „problēmas” izklāstu un jāskaidro, kā valodas apgūvēji var izmantot apgūto modeli, sintaktisko struktūru citu analoģu teikumu, vārdu savienojumu izveidē, tomēr jāizvairās no kļūdainiem vispārinājumiem.

Teikums parasti tiek uzskatīts par gramatikas jomu. Tomēr dažas attieksmes starp teikumiem (aizvietotājbārdu/korelātu, piemēram, vietniekvārdu, apstākļa vārdu, citu darbības vārdu izmantošanu tekstā) var uzskatīt drīzāk par lingvistisku, nevis pragmatisku kompetenci, piemēram, *Mēs nedomājām, ka Pēteris nenokārtos eksāmenu. Taču viņš to izdarīja* (Pamatnostādnes, 133).

Ieteicamie jautājumi sintakses prasmju pilnveidei C1 un C2 līmenī:

- vienlīdzīgi teikuma locekļi:
 - jēdzieniskās attieksmes starp vienlīdzīgiem teikuma locekļiem, piem., vienojuma attieksme, pretstata attieksme, vienojuma un pretstata attieksme;
 - vienlīdzīgu teikuma locekļu saistījums: vienvārda saikļi (*un, bet, jeb, tomēr, taču, vai* u. c.), vienvārda atkārtoti saikļi (*ne – ne, nedz – nedz, gan – gan* u. c.), vienvārda saikļi vai saikļa funkcijā lietoti vārdu savienojumi (*kā arī, ne tikai* u. c.), vairākvārdu pāra saikļi (*ne tikai – (bet) arī, ne vien – bet arī, kā – tā (arī), vai nu – vai (arī)* u. c.);
 - vispārinošais vārds, piemēram, *Meitene nopirka skolai nepieciešamo – burtnīcas, klades, zīmuļus, pildspalvas, lineālu, dzēšamgumiju*;
 - pieturzīmes starp vienlīdzīgiem teikuma locekļiem, pieturzīmes starp vienlīdzīgiem teikuma locekļiem ar vispārinošos vārdu;
- atkārtoti teikuma locekļi, piemēram, *Vectēvs tikai runāja, runāja un runāja*;
- savrupināti teikuma locekļi:
 - savrupināts pielikums vai pielikuma grupa, piemēram, *Latvijas bagātību – mežus – nedrīkst izniekot*;
 - savrupināti apzīmētāji vai to grupa, piemēram, *Šī ziema, auksta un*

sniegota, jau pagājusi;

- savrupināti apstākļi vai to grupa, piemēram, *Tur, aiz mājas, ir jauka vietiņa atpūtai;*
- divdabja teiciens:
 - divdabja teicienu veidojošie divdabji: nelokāmais divdabis ar *-ot,-oties*, daļēji lokāmais divdabis ar *-dams, -dama, -damies, -damās*, pagātnes lokāmais divdabis ar *-is, -ies, -usi, -usies; -ts, tā;*
 - divdabja teiciena novietojums teikumā;
- iespraudumi:
 - iespraudumi (iesprausti vārdi, vārdu grupas), ko atdala no pārējā teikuma ar komatiem, arī ar domuzīmēm vai iekavām, piemēram, vārdi *protams, zināms, cerams, redzams, iespējams, ceru, domāju, redzi*, vārdu grupas *pēc manām domām, bez šaubām, galu galā, no vienas puses, no otras puses;*
 - iespraudumi, kurus no pārējā teikuma ar pieturzīmēm neatdala, piemēram, *laikam, varbūt, diemžēl, droši vien;*
- iestarpinājumi un to veidi, piemēram, *tas ir, protams, pirmkārt, otrkārt; tā teikt:*
 - iestarpinājumu paveidi, piemēram, dažādi skaitliski precizējumi, gadskaitļu, datumu norādes, personvārda oriģinālrakstība;
 - pieturzīmes iestarpinājumu atdalīšanai;
- paskaidrojošo vārdu grupas;
- uzrunas konstrukcijas:
 - uzruna, uzrunas novietojums teikumā, piemēram, *leva, kurp tu dosies? Kurp tu dosies, leva? Kurp tu, leva, tā steidzies?;*
 - uzrunas grupa, uzrunas grupas novietojums teikumā, piemēram, *Cienījamā Liepas kundze, ienāciet! Klausies, mīļais draugs, ko tev stāstīšu. Tā mēs tālāk nevarēsim dzīvot, dārgo kaimiņien!;*
 - pieturzīmes uzrunas konstrukciju atdalīšanai;
- salikts sakārtots teikums:
 - saikļa vārdi;
 - pieturzīmes salikta sakārtota teikuma beigās;
- salikts pakārtots teikums:
 - palīgteikuma veidi, to funkcijas teikumā;
 - palīgteikuma novietojums;
 - saikļa vārdi (tā kā palīgteikumu virsteikumam parasti piesaista ar kādu no pakārtojuma vārdiem, valodas apgūvējam būtu jāiegaumē biežāk lietotie pakārtojuma vārdi, sk. 1. tabulu);
 - pieturzīmes salikta pakārtota teikuma beigās;

- runas un domu atspoguļojums:
 - tiešā runa un piebilde;
 - pieturzīmes teikumos ar tiešo runu;
 - citāts un citēšana;
- vārdu secība teikumā.

Valodas apguves augstākajā līmenī var pievērst uzmanību vārdu secības funkcijām latviešu valodā. Kā zināms, vārdu secība latviešu valodā ir samērā brīva. Apgūstot latviešu valodu, tiek apgūta t. s. tiešā jeb neitrālā vārdu secība, kad saturs tiek atklāts bez papildinformācijas, bez īpaša komunikatīva nolūka un uzsvara izmantojuma (Lokmane, 60). Piemēram, *Māsa mācās latviešu valodu*. Teikumā ir latviešu valodā tipiskā teikuma locekļu secība: teikuma priekšmets (*māsa*), izteicējs (*mācās*), papildinātājs (*valodu*) → subjekts + verbs + objekts (SVO).

Pakārtojuma saikļi	Attieksmes vietniekvārdi	Apstākļa vārdi	Vārdu savienojumi
<i>ka, vai, ja, lai, jo, līdz, lai gan, tā kā, lai arī, kaut arī, kaut gan, tā ka, tāpēc ka, tiklīdz, tādēļ ka</i>	<i>kas, kurš, kāds</i> (visos locījumos)	<i>kad, kur, cik, kā, kamēr, kāpēc, kādēļ</i>	<i>uz kuriem, no kurienes, līdz kuriem</i>

1. tabula. Biežāk lietotie pakārtojuma vārdi²

2.2.4.1 Interpunkcija

Kā atzīst A. Blinkena: „Rakstu valodas pareizrakstībā ir divas puses – vārdu formu pareizrakstība jeb ortogrāfija un runas vienību sadalīšanas un saistīšanas pareizrakstība jeb interpunkcija” (Blinkena 2013, 8). Apgūstot latviešu valodu kā svešvalodu (otro valodu), valodas apguves pamatlīmenī (A1, A2) un vidējā līmenī (B1, B2) īpaša uzmanība interpunkcijai netiek pievērsta.

Latviešu valodā tāpat kā, piemēram, krievu, angļu, vācu valodā, galvenais ir gramatiskais interpunkcijas princips, t. i., ar pieturzīmēm tiek parādīts teksta gramatiskais dalījums, gramatiskā struktūra (Blinkena 2013, 11).

Lai zinātu, kur liekamas pieturzīmes, valodas apgūvējam jāorientējas apgūstamās valodas gramatiskajā uzbūvē, jāsaprot vārdu un vārdu savienojumu gramatiskie sakari – pieturzīmju lietošanas prasmi nevar apgūt automātiski, neko nezinot, piemēram, par saliktiem pakārtotiem teikumiem.

Valodas apguves augstākajā līmenī apgūvēji savas empīriskās zināšanas par pieturzīmju izvietojuma likumiem var mēģināt strukturēt un iemācīties pieturzīmju lietošanas likumus latviešu valodā – galvenokārt tos pieturzīmju izvietojuma likumus,

² Pakārtojuma vārdi sakārtoti atbilstoši to lietojuma biežumam līdzsvarotā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusā (LVK 2013, sk. www.korpuss.lv).

ko nosaka gramatiskais princips. C2 līmenī var mēģināt apgūt pieturzīmju izvietošanu, ievērojot intonatīvo principu, pēc kura ar pieturzīmēm iezīmē pauzes, vārdu grupu izcēlumus. Intonatīvais princips papildina gramatisko principu, lai labāk parādītu teksta vai teikuma satura nianšes.

Valodas apgūvējam būtu jāapgūst t. s. „īstās pieturzīmes” – punkts, jautājuma zīme, izsaukuma zīme, semikols, komats, kols, domuzīme, iekavas, pēdiņas un daudzpunkte. Tās rāda teksta gramatisko un intonatīvo dalījumu.

2. tabulā nosauktas pieturzīmes, kuru lietojumu valodas apgūvējs, mācoties valodu, tieši vai netieši apgūst, nosaukta pozīcija un dots īss komentārs par pieturzīmes lietošanu.

Pieturzīmju izvietošanas likumi teikuma beigās ir tādi paši kā citās valodās. Pieturzīmes teikuma beigās – punkts, izsaukuma zīme, jautājuma zīme – rāda ne tikai teikuma beigas, bet arī valodas lietotāja attieksmi pret teikumā izteikto saturu. Valodas apguves augstākajā līmenī valodas apgūvējs var lietot arī daudzpunktus, lai parādītu īpašu emocionālu nokrāsu.

No pieturzīmēm teikumā visbiežāk lieto komatu un domuzīmi, retāk – semikolu, kolu, daudzpunktus, iekavas un pēdiņas.

Pieturzīme	Pozīcija / funkcija		A1	A2	B1	B2	C1	C2
Punkts	teikuma beigās	Punktu lieto stāstījuma teikuma beigās.						
	kārtas skaitļa vārdi	Punktu lieto aiz arābu cipariem, ja tie apzīmē kārtas skaitļa vārdus.						
	saīsinājumi	Punktu lieto aiz vārdu saīsinājumiem.						
Izsaukuma zīme	teikuma beigās	Izsaukuma zīmi lieto vienkārša teikuma beigās, kurā izteikts rosinājums, vēlējums vai izsaukums.						
	teikuma beigās	Izsaukuma zīmi lieto salikta teikuma beigās, ja kādā tā sastāvdaļā izteikts rosinājums, vēlējums vai izsaukums.						
Jautājuma zīme	teikuma beigās	Jautājuma zīmi lieto aiz vienkārša teikuma, kurā izteikts jautājums.						
	teikuma beigās	Jautājuma zīmi lieto aiz salikta teikuma, ja kādā teikuma sastāvdaļā izteikts jautājums.						
Komats	vienlīdzīgi teikuma locekļi	Ar komatu atdala vienlīdzīgus teikuma locekļus, ja starp tiem nav saikļa.						
	salikts teikums	Ar komatu atdala salikta teikuma sastāvdaļas.						
	divdabja teiciens	Ar komatu atdala divdabja teicienus.						
	citi savrupinājumi	Ar komatu atdala gan divdabja teicienus, gan cita veida savrupinājumus.						
	uzruna	Ar komatu atdala uzrunu.						
	pielikums	Ar komatu atdala pielikumu.						
	izsaukmes vārds	Ar komatu parasti atdala izsaukmes vārdus.						
	partikulas <i>jā, nē</i>	Ar komatu atdala partikulas <i>jā, nē</i> .						
Domuzīme	izlaists vārds	Domuzīmi mēdz lietot izlaista vārda vietā.						
	pielikuma atdalīšana	Domuzīmi lieto, lai atdalītu pielikumu kopā ar tā apzīmētājiem.						
		Domuzīmi lieto konstrukcijās ar precizējumu vai ar vispārinošo vārdu.						
Kols	aiz tiešās runas	Ar kolu atdala tiešo runu no piebildes, ja tiešā runa atrodas piebildes priekšā.						
	aiz vispārinošā vārda	Kolu lieto aiz vispārinošā vārda, ja tam seko vienlīdzīgi teikuma locekļi.						
Pēdiņas	tiešā runa	Pēdiņas lieto tiešās runas apzīmēšanai.						
	nosaukumi	Pēdiņas liek nosaukumus, kam ir īpašvārda nozīme.						
	vārdi pārnestā nozīmē	Pēdiņas liek vārdus, kas ir lietoti pārnestā nozīmē.						
Iekavas	paskaidrojums	Iekavās iekļauj iestarpinājumu, paskaidrojumu.						
Daudzpunkte	teikuma beigās	Teikuma beigās daudzpunkte norāda uz domas aprāvumu vai uz emocionālu stāvokli.						
Defise	dubultzvārdi	Defisi lieto dubultzvārdos un ģeogrāfiskos nosaukumos.						
		Defisi lieto starp vārdiem, kas apzīmē vienotu nojēgumu.						

2. tabula. Pieturzīmes, kuru lietojums jāapgūst C1, C2 līmenī (sk. arī Ceplīte, Ceplītis 1997).

2.2.5. Ortogrāfiskā un ortoepiskā kompetence

Latviešu valodā bieži vārdu izruna saskan ar rakstību, tāpēc pirmais vārdu pareizrakstības nosacījums ir to pareiza izruna (ortoepija). Taču daudz ir arī tādu vārdu (vārdformu), kuru rakstību nosaka īpaši likumi. C1 un C2 līmenī valodas apguvējs jau labi pārzina latviešu valodas ortogrāfijas likumus (Pamatnostādnes, 107) – vārdu un vārda daļu (priedēkļu, sakņu, piedēkļu, galotņu) pareizrakstības likumus.

Ortogrāfijas pārvaldīšana (Pamatnostādnes, 107):

C1	C2
<ul style="list-style-type: none">▪ Teksta izkārtojums, dalījums rindkopās un pieturzīmju lietojums ir loģisks un teksta uztveri atvieglojošs.▪ Ortogrāfija ir pareiza, var gadīties dažas pārrakstīšanās kļūdas.	<ul style="list-style-type: none">▪ Rakstos nav ortogrāfisku kļūdu.

Augstākajā valodas apguves līmenī jāpievērš uzmanība:

- vārdu koprakstes un šķirtrakstījuma nosacījumiem;
- lielo sākumburtu lietošanas nosacījumiem;
- vārdu saīsināšanas noteikumiem;
- kā arī to vārdu un vārdformu rakstībai, kurās visbiežāk vērojamas kļūdas (sk., piemēram, Strautiņa, Šulce 2009, 51–52; Kalnača 1987).

2.2.5.1 Lietvārdu pareizrakstība

- Saknes līdzskaņu rakstība: ja lietvārda nominatīvā vai vokatīva formā, izrunājot vārdu, nav skaidrs, kāds līdzskanis rakstāms saknes beigās, to var uzzināt, pārveidojot vārdu citā locījumā, piemēram, *darbs* [darps] – *darba*, *sirds* [sirc] – *sirdi*, *mežs* [meš:] – *meža*.
- Patskaņu garums izskaņās:
 - gari patskaņi ir izskaņās *-ājs, -āja, -ējs, -ēja, -ēns, -nīca, -ība* u. c;
 - īsi patskaņi ir izskaņās *-elis, -ele, -enis, -ene, -iņš, -iņa* u. c;
 - gari vai īsi patskaņi izskaņās, piem., lietvārdi ar izskaņu *-eklis, -eknis* vai *-ēklis, -ēknis*: II konjugācijas darbības vārdiem darināto lietvārdu izskaņās *-ēklis, -ēknis* rakstāms gara patskaņa burts, piem., *kaitē – kaitēklis, audzē – audzēknis*; pārējos gadījumos izskaņā ir īsais patskanis *e*, piemēram, *grābeklis, māceklis*.
- Līdzskaņu mija lietvārdu locījumos: līdzskaņa *j* noteiktās mijas neesamība noteiktos 2., 5. un 6. deklinācijas lietvārdos, piem., mijas nav 5. deklinācijas lietvārdos daudzskaitļa ģenitīvā, ja vārds beidzas ar *-ste*

(*aste – astu, liste – listu, žurnāliste – žurnālistu* u. c.), vārdos *bise – bisu, pase – pasu*, u. c. (sk. arī sadaļu *Gramatiskā kompetence*).

- Lietvārdi ar izskaņu *-šana, -šanās*, kas darināti no I konjugācijas darbības vārdiem, kuru sakne pagātnē beidzas ar līdzskani *s, z, t, d* (darbības vārdu saknes beigu līdzskanis *s, z, t, d* zūd lietvārdu izskaņas *-šana, -šanās* priekšā), piem., *nes-a – plīšana* (no *plīs-sšana*), *met-a – mešana* (no *met-sšana*), *lūz-a – lūšana* (no *lūz-sšana*), *ved-a – vešana* (no *ved-sšana*).
- Internacionālo vārdu rakstība (sk. Strautiņa, Šulce 2009, 51; Auziņa 2014, 131–138):
 - Īsā patskaņa vietā raksta (runā) garo patskani, piem., *radio – [rādio], albums – [albūms], kino – [kīno], ģerbonis – [ģērbonis]*;
 - garā patskaņa vietā raksta (runā) īso patskani, piem., *bibliotēka – [biblioteka], mūzika – [muzika], garāža – [garaža]*;
 - burta izlaidums (pamatā vārda neprecīza vai nepareiza izruna), piem., *maģistrantūra* (izlaiž burtu *n*); *kombinezons* (izlaiž burtu *e*);
 - vienas kvalitātes burta (skaņas) aizstāšana ar citu, piem., *solīds, sandale, pensija* (burta *s* vietā runā un raksta *z*), *alkohols, diktofons* (1. burta *o* vietā runā un raksta *a*).

2.2.5.2 Īpašības vārdu pareizrakstība

- Līdzskanis vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīva galotnes *-s, -š* priekšā: ja nav skaidrs, kāds līdzskanis rakstāms galotnes priekšā, to var uzzināt, pārveidojot vārdu citā locījumā, piemēram, *spožs* [spuoš:] – *spoža, labs* [laps] – *laba, ražīgs* [ražīks] – *ražīga*.
- Īpašības vārds vispārākajā pakāpē: divi *s* burti rakstāmi, ja īpašības vārds sākas ar *s*, piemēram, *visškaistākais, visškaļākais*.
- Īpašības vārdu *rūgts, spilgts, spirts, žirgts* rakstība – līdzskaņa *t* priekšā rakstāms līdzskaņa *g* burts.
- Īpašības vārdu *auksts* (laiks), *līkums, mīksts* rakstība – līdzskaņa burta *s* priekšā rakstāms līdzskaņa *k* burts.
- No 2., 5. un 6. deklinācijas lietvārdiem ar izskaņu *-ains* darināto īpašības vārdu rakstība – līdzskaņu mijas esamība vai neesamība, piem., *vilnis – vilņains, ziepes – ziepjains, zeme – zemjains, aste – astains*.
- Paplašinātās galotnes lietojums.

2.2.5.3 Skaitļa vārdu pareizrakstība

- *Simts/simt* lietojums.
- Decimāldaļskaitļu lasījums un rakstība.

2.2.5.4 Vietniekvārdu pareizrakstība

- Koprakstes un šķirtrakstījuma nosacījumi: kopā raksta vietniekvārdu, kas sākas ar *ik-, jeb, ne-*, piem., *ikviens, neviens, nekas, jebkas*; vietniekvārdi nav saauguši vienā vārdā ar partikulām *kaut, diez, diezin, nez, nezin*, piem., *kaut kas, diezin kurš, diez kas, nezin kāds, nez kas*.

2.2.5.5 Darbības vārdu pareizrakstība

- Nenoteiksmes pareizrakstība.
I konjugācijas darbības vārdu nenoteiksme: ja darbības vārda sakne pagātnē beidzas ar *s, t, d*, tad nenoteiksmes galotnes *-t, -ties* priekšā rakstāms *s* burts (izrunā līdzskanis [s]), piem., *nes-a – nest, met-a – mest, ved-a – vest*; ja darbības vārda sakne pagātnē beidzas ar *z*, tad nenoteiksmes galotnes priekšā rakstāms *z* burts (tiek izrunāts līdzskanis [s]), piem., *lūz-a – lūzt, griez-ās – griezt*.
- Īstenības izteiksmes formu pareizrakstība.
Īsais *a* vai garais *ā* tagadnes galotnēs: III konjugācijas darbības vārdiem, kam nenoteiksmē ir izskaņas *-īt, -īties, -ināt, -ināties* īstenības izteiksmes tagadnes 3. personā ir galotne *-a*, daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnē rakstāms gara patskaņa burts *ā*, piem., *lasīt – lasa, lasām, lasāt; skatīties – skatās, skatāties, skatāties*.
- Pavēles izteiksmes formu pareizrakstība.
Pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personas formās galotnes *-iet* vai *-ieties* priekšā rakstāms tas pats līdzskaņa burts, kas vienskaitļa 2. personas formās, izņemot II konjugācijas darbības vārdus, piem., *cel! celiet! (nevis – ceļiet), cel-ies! – cel-ieties! (nevis – ceļieties!)*.
- Divdabju pareizrakstība.
 - Līdzskanis *s* vai *z* divdabī pirms *-dam-*: ja darbības vārda sakne beidzas ar līdzskani *s*, tad daļēji lokāmajā divdabī izskaņas *-dams* priekšā rakstāms *s* burts, piem., *nes-a – nes-dam*; ja darbības vārda sakne beidzas ar līdzskaņiem *z, t, d*, tad izskaņas *-dams* priekšā rakstāms *z*, piem., *lūz-a – lūzd-dams, met-a – mez-dams, ved-a – vez-dams*.
 - Lokāmā ciešamās kārtas tagadnes divdabja izskaņās *-āms, -āma* jāraksta garā patskaņa burts *ā*, ja divdabis darināts no III konjugācijas darbības vārdiem, kam nenoteiksmē ir izskaņa *-īt*, vai *-ināt*, kā arī no darbības vārda *zināt*, piem., *zināms, lasāms, lokāms*.

2.2.5.6 Apstākļa vārdu pareizrakstība

- Patskaņu kvantitāte apstākļa vārdos, piem., garš patskanis vārdos *kāpēc, tāpēc*.
- Koprakstes un šķirtrakstījuma nosacījumi, piem., kopā rakstāms apstākļa vārds *neparko* ar nozīmi „nekādā gadījumā” (pretstatā vārdu savienojumam *ne par ko*); kopā rakstāms laika apstākļa vārds *papriekš* (pretstatā vārdu savienojumam *pa priekšu*); apstākļa vārdi, kas radušies no lokāma vārda un prievārda savienojuma, veido salikteni un ir rakstāmi kopā: *aizvien, palaikam, paretam, pavisam* (plašāk sk. Guļevska, Miķelsone, Porīte 2002, 177–180).

2.2.5.7 Saikļu pareizrakstība

- Koprakstes un šķirtrakstījuma nosacījumi:
 - vienā vārdā rakstāmi saikļi *turpretim, turpretī, tiklīdz, tikko, nevis, tiklab*;
 - divu vai vairākvārdu saikļi, piem., *kaut gan, kā arī, tā ka, tā kā, lai arī*.
- Patskaņu kvantitāte saikļos, piem., *turpretī – turpretim*.

2.2.5.8 Partikulu pareizrakstība

- Koprakstes un šķirtrakstījuma nosacījumi:
 - partikula *varbūt* rakstāma kopā;
 - *kaut, diez (diezin), nez (nezin)* raksta šķirti no vārda, uz kuru tās attiecas, piem., *kaut gan, kaut kas, diezin kad, diezin kur, diez vai*.

2.2.5.9 Lielo sākumburtu lietošana

Lielo sākumburtu lietošana rakstos parasti ir tradicionāli nosacīta. Lielajiem burtiem var būt gramatiski, jēdzieniski vai stilistiski nosacīta nozīme (sk. Laugale, Šulce, 2012).

2.2.5.10 Vārdu saīsināšana

Svara, mēra un laika vienību nosaukumu saīsināšanai tiek lietoti vispārpieņemti apzīmējumi, ko lieto vārdnīcās, enciklopēdijās, zinātniskos darbos u. c., piem., *g – grams, kg – kilograms, s – sekunde, m – metrs*. Arī daudziem latviešu valodas vārdiem un vārdu saīsinājumiem tiek lietoti standartizēti apzīmējumi, piem., *un tā tālāk – utt., lappuse – lpp., un citi – u. c.* Valodas apguvējam jāzina vārdu saīsināšanas noteikumi latviešu valodā, piem., ja saīsinājums parasti beidzas ar līdzskaņa burtu, atmetamajā daļā pirmajam jābūt patskanim.

Valodas lietotājam, skaļi lasot tekstu vai runājot, izmantojot uz lapas uzrakstītus vārdus, jāspēj no rakstveida formas tos pareizi izrunāt un, ja nepieciešams, ieskatīties kādā normatīvajā avotā. Tātad ortoepijas kompetence ietver:

- ortogrāfisko likumu zināšanu;
- prasmi lietot vārdnīcu un zināšanas par izrunas atainošanai pieņemtajiem apzīmējumiem;
- zināšanas par rakstveida formu, īpaši pieturzīmju, ietekmi uz runas ritmu un teikuma intonāciju;
- spēju saistībā ar kontekstu (homonīmiem, sintakses divdomībām utt.) izkliegt neskaidrības (Pamatnostādnes, 115).

Ortoepijas kompetence ir ļoti cieši saistīta ar ortogrāfijas kompetenci – atkāpes no ortoepijas normām bieži izraisa arī atkāpes no ortogrāfijas normām. Tipiskākās atkāpes no ortoepijas normām ir (Auziņa 2014, 131–138):

- svārstības patskaņu kvantitātē, piem., III konjugācijas 1. grupas darbības vārdu daudzskaitļa 1., 2. personas formas galotnēs garā patskaņa vietā tiek runāts īsais patskanis (*lasām, lasāt* vietā dzirdams *lasam, rakstam* u. tml.), savukārt I konjugācijas atgriezenisko darbības vārdu tagadnes 3. personas formas galotnē gaidāmā īsā patskaņa vietā bieži tiek runāts garais patskanis (*pienākas, liekas, tiekas ceļas, atgriežas, atrodas* vietā dzirdams *pienākās, liekās, tiekās, ceļās, atgriežās, atrodās* u. tml.);
- svārstības patskaņu kvalitātē, piem., atkāpes no literārās valodas normas vērojamas burta *o* lasījumā (patskanis [o] vai [ō] tiek lietots divskaņa *o* [uo] vietā vārdos *omulīgs* [uomulīks], *loze* [luoze], arī daudzos Latvijas vietvārdos: *Aloja, Grostona, Roja* u. c. (Laua 1997, 128); atkāpes vērojamas šaurā vai platā *e, ē* lietojumā formās, kur minēto skaņu izrunu nenosaka pozicionāli nosacījumi (piem., šaurais *e* ir dzirdams darbības vārda *cerēt* tagadnes vienskaitļa 1. personas formā: *es ceru*);
- vārda uzsvars svešas cilmes vārdos (piem., nepareizi ar otrās zilbes uzsvaru reizēm tiek izrunāts krievu komponista uzvārds *Musorgskis* (Kušķis, Plataiskalne 1988, 96).

Ir vairāki jautājumi, kuriem, pilnīgojot pareizu latviešu valodas izrunu, jāpievērš īpaša uzmanība.

- Zilbes izruna, zilbes intonācija kā leksiskās un gramatiskās nozīmes diferencētāja.
- Šaurā patskaņa *e, ē* un platā patskaņa *e, ē* lietošana:
 - pozicionāli noteikts *e, ē* lietojums: nākamajā zilbē seko šaurinātājskaņas *i, ī, šaurais e, ē, divskaņi ie, ei, līdzskaņi j, ķ, ģ, ļ, ņ, š, ž, č, dž (mēle, ēdiens, saldējums, zeķe)*;
 - nepozicionāls šaurā vai platā *e, ē* lietojums;
 - šaurā patskaņa *e, ē* un platā patskaņa *e, ē* paralēllietošanas, piem., atvasinājumi ar izskaņām *-aine, -ājs, -ēns (eglaine, avenājs, telēns)*, svārstības šaurā *e, ē* un platā *e, ē* lietošanā ir VI deklinācijas

lietvārdos, kuriem daudzskaitļa ģenitīvā nav līdzskaņu mijas (*debesu, dzelzu, Cēsu* u. c.), I konjugācijas darbības vārdu vienkāršajā tagadnē un no tagadnes celma veidotajās formās, ja darbības vārda saknes beigās ir līdzskanis *r* (*beru, (viņš) ber, beram, dzeramais* u. c.).

- Burta *o* lasījums (īsa un garais patskanis *o*, divskanis *o*):
 - divskanis *o* [uo] latviskas cilmes vārdos un senos aizguvumos, piem., *ozols, koks, kokle, ola; doma, roze, skola, koris* u. c.;
 - divskanis *o* [uo] Latvijas vietvārdos, piem., *Aglona, Aloja, Code, Ēdole, Grostona, Mežotne, Majori, Roja, Tosmare* u. c.;
 - īsa patskanis *o* Latvijas vietvārdos, piemēram, *Kolka, Ulbroka*;
 - burta *o* paralēllasījumi, piemēram, *balkons* [balkuons] vai [balkōns], *rajons* [rajuons] vai [rajōns], *balons* [baluons] vai [balōns].
- Patskaņu kvantitāte (garums un īsums).

Garie un īsie patskaņi latviešu valodā šķir vārdu leksiskās un gramatiskās nozīmes, piem., *saka* [sakka] un *sāka* [sāka], *upe* [uppe] un *upē* [upē]. Tiem, kam latviešu valoda ir dzimtā valoda, atbilstošu garo un īso patskaņu lietošana leksisko nozīmju šķiršanai, kā arī, lokot lietvārdus, īpašības vārdus, nekādas grūtības parasti nerada. Tomēr latviešu valodas apguvējiem vienas kvalitātes īso un garo patskaņu lietojuma apguvei jāpievērš īpaša uzmanība. Gan dzimtās valodas lietotājiem, gan valodas apguvējiem bieži gadās kļūdas, lokot darbības vārdus.
- Vārda uzsvars.

Latviešu valodā (salīdzinājumā ar daudzām citām valodām, kurās vārda uzsvars ir brīvs) ir saistīts vārda uzsvars, t. i., vārdu lokot, uzsvara vieta nemainās. Turklāt latviešu valodā gandrīz vienmēr uzsvērtā ir vārda pirmā zilbe. Prakse rāda, ka tomēr daudzos gadījumos ir novērojamas grūtības atšķirt pirmās zilbes uzvaru (īpaši tad, ja zilbe ir īsa) no garajām, neuzsvērtajām vārda zilbēm. Šī kļūda prasa uzmanību un vingrināšanos, lai būtu pareizs vārda uzsvars un zilbes ilgums.

2.2.6. Semantiskā kompetence

Semantika ir saistīta ar fonētisko, morfoloģisko, vārddarināšanas, leksisko un sintaktisko aspektu, resp., tiem valodas sistēmas elementiem, ar kuriem var izteikt noteiktas nozīmes. *Semantiskā kompetence* ietver izpratni, kā valodā tiek izteiktas dažādas nozīmes, un prasmi nozīmes precīzi izteikt runā.

Valodas apguvē un lietojumā uzmanība tiek pievērsta leksiskajai, gramatiskajai un pragmatiskajai semantikai (Pamatnostādnes, 105–106), tāpēc semantiskās kompetences saturs ir cieši saistīts ar gramatisko un pragmatisko kompetenci, kā arī leksisko apakškompetenci. Daudzos gadījumos dažādu kompetenču lomu runā ir grūti nošķirt, jo ar noteiktiem gramatiskajiem līdzekļiem var izteikt specifiskas leksiskās

nozīmes vai parādīt vārda jēdzieniskā kodola nianses, piem., lietvārda *lauks* vienskaitļa un daudzskaitļa formas lietojumā: *lauks* (vsk. *platība, laukums, tīrums*) – *lauki* (dsk. *platības, laukumi, tīrumi*, kā arī *teritorija ārpus pilsētas*). Savukārt teikuma līmenī, piem., darbības vārds ir ne tikai ļoti bagātīgs ar dažādām gramatiskajām kategorijām, bet arī raksturo valodas stilu (Rozenbergs 1983, 98).

2.2.6.1 Leksiskā semantika

Valodas apguves un lietojuma praksē galvenā uzmanība ir pievērsta vārda leksiskajai nozīmei. Ikdienas valodas lietojuma praksē ļoti bieži jāsaskaras ar pamatnozīmei savstarpēji pakārtotām nozīmēm. Šo parādību sauc par vārdu daudznozīmību jeb polisēmiju. Piemēram, vārdam *rakstīt* bez jau labi zināmās pamatnozīmes „veidot rakstu zīmes un to savienojumus” ir arī vēl vairākas atvasinātas nozīmes – „atveidot rakstveidā”, „sacerēt kādu tekstu”, „rakstveidā ziņot, vēstīt”, „sacerēt un sūtīt vēstules”, „rotāt ar rakstiem” (LVV, 902). Saistībā ar vārdu polisēmiju tiek apskatītas arī frazeoloģismu nozīmes, piemēram, „uz pieres (nevienam) nav rakstīts” nozīmē, ka pēc ārējā izskata nevar cilvēku novērtēt, pateikt, kāds viņš ir (LVV, 902). Tieši ar dažādu vārdu nozīmes niansēm pastiprināti jāstrādā C1 un C2 valodas prasmes līmeņa lietotājam.

Dziļāk aplūkojot vārda leksiskās nozīmes, jāpievērš uzmanība šādiem nozīmju veidiem:

- pamatnozīme;
- atvasinātā nozīme;
- tiešā nozīme;
- pārnestā nozīme;
- patstāvīgā nozīme;
- kontekstuālā nozīme.

Pamatnozīme ir daudznozīmīga vārda galvenā nozīme, kura ir jēdzieniski pirmā nozīme un no kuras izsecina atvasinātās nozīmes. Atvasinātās nozīmes ir jēdzieniski pakārtotas nozīmes pamatnozīmei. Vārdnīcās galvenās nozīmes šķirkļos ir minētas pirmās, un valodas apgūvē arī tās izprot un apgūst vispirms. Jo tālāk atvasinātā nozīme jēdzieniski attālinājusies no pamatnozīmes, jo grūtāk valodas apgūvējam to saprast un iegaumēt, piemēram, ka *iet* var arī daudzi transporta līdzekļi, priekšmeti, procesi, parādības (*tramvajs iet uz Mežaparku, gredzens neiet pirkstā, laiks iet ātri, vētra iet pāri, bikses neiet kājās*). Tieši daudzveidīgo atvasināto nozīmju sistēma ir viens no leksikas bagātināšanas līdzekļiem C1 un C2 valodas prasmes līmeņos.

Vārda tiešā nozīme ir saprotama bez konteksta. Tā nosauc vārdu bez saistības ar citiem vārdiem un skaidri atklāj tajā ietvertu jēdzienisko saturu. Vārda pārnestā nozīme ir izprotama asociatīvi. Tā nosauc jēdzienus netieši vai tēlaini, balstoties uz asociācijām un līdzībām, piemēram, vārds *jūra*, kas tiešā nozīmē apzīmē ūdenstilpni, tiek lietots arī

pārnestā nozīmē kā „ļoti liels daudzums” – *ziedu jūra, jābrien vesela dubļu jūra* (LVV, 463).

Patstāvīgā jeb stilistiski marķētā nozīme norāda uz valodas vienības piederību kādam leksiskajam slānim, tipoloģiski nošķirtai grupai, piemēram, vecvārdiem (*ormanis, klaušas, cunfte*), sarunvalodas vārdiem (*drusku, plātīties, saputrot*), terminiem (*loģistika, monitorings, kohēzija*). Valodas apgūvējam/lietotājam būtu jāzina, ka šādas grupas vārdiem raksturīgi to lietojuma ierobežojumi, ko nosaka valodas funkcionālā stila, runas situācijas, reģistra prasības un runātāja ekspresīvie nolūki. Tieši stilistiski marķētu vārdu nepiemērota izvēle runā ir viena no leksikostilistikas izplatītākajām kļūdām.

Savukārt kontekstuālā nozīme ir stilistiskā papildnozīme, kas izsecināma no konteksta, piemēram, vārdu savienojumā *stiept auklu* darbības vārds *stiept* ir lietots tiešā nozīmē un saprotams bez konteksta, bet vārdu savienojumā *stiept gumiju* saprotams gan tiešā, burtiskā nozīmē kā *veikt šo procesu*, gan kontekstuāli ar nozīmi *slinkot, gausi strādāt*. Šādā kontekstā vārdu savienojums lietots arī pārnestajā nozīmē. Vārdam *stiept* ir arī citas kontekstuālas nozīmes, piemēram, *nevaru pastiept* izsaka noteiktu emocionālu attieksmi pret veicamo darbību un pieder pie sarunvalodas stila leksikas.

Ar vārda nozīmju izpratni cieši saistīts specifiskās leksikas lietojums, kurā iekļautas vārdu grupas ar izteiktām stilistiski ekspresīvām, kā arī pēc vēsturiskās attīstības, teritoriālās izplatības, sociālo slāņu un profesionālās jomas pazīmēm. Leksiskās semantikas jautājumu lokā ir arī vārdu sinonīmija, antonīmija un homonīmija. C1 un C2 valodas prasmes līmenī ir plašas iespējas saprast un apgūt ļoti daudzveidīgas šo vārdu grupas, piemēram:

- sarunvalodas vārdus (*baigi, ellīgs, dūšīgs, čāpot, fiksi*), vienkāršrunas vārdus (*ļerkšķēt, muldēt, ņirgt, vazāties, vecene*), vulgārismus (*nosprāgt, mērkaķoties, maita, pediņš, šmurgulis, sprāgoņa*);
- poētismus un paaugstinātā stila vārdus (*mīla, jums, brīve, daile, ziedonis*); simbolus (*Auseklis, Jumis, Pērkons, Saule, Laima*); metaforas u. c. tropus (*prāta spēles, zelta gadi, dieva dāvana, zvaigžņu stunda, likteņa pirksts*), alūzijas (*Nekurzeme, Bābele, šķīstītava, Leiputrija, Ēdenes dārzs, Amora bulta*);
- vecvārdus (*klaušas, cunfte, ģilde, galms, kolhozs, olekte, lats*), historismus (*andelēt, sērga, biķeris, dedzīklis, dziesminieks, brūtģāns/brūte, ķēķis, deķis, ķisenis*); jaunvārdus un okazionālistiskus (*smacenis, bulciņotava, feisbūks, piārists, glamūrs, frīks, draugoties, aptrakt*);
- apvidvārdus un dialektismus (*tupenis, tupulis, tupinis, rācenis, buļba* (kartupelis); *brikns* (pretīgs, nejauks), *laidaks* (klaidonis), *pencis* (kunkulis, kartupeļu biezputra), *grausme* (pērkona negaiss));

- slenga (sociālā žargona) vārdus: *beibe, tusiņš, kruts, iedolbīt, maukt, apkāst, plostot*;
- terminus un profesionālistus jeb arodžargonismus (*zibatmiņa – stikeris, flešs, ģeneratori – ģenis, ģenģeris*).

Izvēloties vārdus tekstā, svarīga ir arī to ekspresivitātes pazīme – tēlainība un emocionālā nokrāsa, kuras intensitāti un nozīmes īpatnības nosaka attiecībā pret neitrālās nozīmes vārdiem. Ekspresivitāti var izteikt ar stilistiski ekspresīviem izteiksmes līdzekļiem (piemēram, sarunvalodas vai vienkāršrunas vārdiem ar patstāvīgu stilistisko nozīmi) un emocionāli ekspresīviem līdzekļiem (piemēram, pārnestām nozīmēm, frazeoloģismiem, metaforām). Bieži stilistiski ekspresīvs vārdu lietojums ietver arī subjektīvo vērtējumu, resp., emocionālo ekspresivitāti. Tieši šīm parādībām vajadzētu pievērst uzmanību, sasniedzot augstāko valodas prasmes līmeni.

2.2.6.2 Gramatiskā semantika

Līdztekus leksiskajai semantikai valodas apgūvē un lietojumā liela nozīme ir arī gramatiskajai semantikai, kas aplūko gramatisko elementu, kategoriju, struktūru un procesu nozīmi (Pamatnostādnes, 106). Semantiskās kompetences ietvaros morfoloģijas jautājumi tiek aplūkoti saistībā ar formas saturisko nozīmi. Formas nozīmes sastāvdaļas (sēmas) var iedalīt sīkāk – pēc gramatiskās nozīmes galvenā komponenta, sekundārā komponenta vai papildkomponenta (Rozenbergs 1983, 7). Kad valodas lietotājs labi saprot gramatiskās nozīmes satura pamatinformāciju, jāpievērš uzmanība nozīmes jēdzieniskā kodola niansēm, kā arī tādiem aspektiem kā komunikācijas situācija, runātāja emocionālā attieksme un emocionālā noskaņa. Gramatiskās nozīmes papildkomponentu izpratne valodā vairāk saistāma ar tekstveidni jeb diskursa kompetences saturu.

Gramatiskās semantikas jautājumi latviešu valodas apgūvē ir ļoti maz pētīti, tāpēc C1 un C2 valodas prasmes līmeņu aprakstā to satura aprakstu nevar uzskatīt par pilnīgu. Tālāk minētie morfoloģijas semantikas jautājumi aptver tikai nelielu daļu no valodas parādībām, kuras apgūstamas augstākajos valodas prasmes līmeņos.

2.2.6.3 Lietvārds

- Lietvārdi, kuros ar vienu formu apzīmē abas dzimtes (kopdzimtes vārdi): *lauva, paziņa, spoks, slepkava, upuris, karavīrs, medmāsa, čūska, gulbis, bebrs, zoss, lācis, suns, rūķis*, kaut arī atsevišķos gadījumos var ar noteiktiem līdzekļiem nosaukt arī pretējo dzimti *zoss – zostēviņš, lācis – lāču māte/tēvs, suns – kuce, sune, rūķis – rūķe*).
- Vārdi, kas lietoti pretējās dzimtes formā: *Tas ir puika. Viņa ir drosmīgs sievietis*.
- Nozīmes atšķirības, mainoties dzimtes galotnei: *cilvēks – cilvēce, manikīrs – manikīre, pedikīrs – pedikīre, zemessargs – zemessardze, ausainis – ausaine*.

- Nozīmes atšķirības, mainoties lietvārda skaitlim: *māja – mājas, laiks – laiki, saldums – saldumi, stikls – stikli, prāts – prāti, mācība – mācība, kāposts – kāposti.*
- Nozīmes stilistiskais papildkomponents, mainoties skaitlim: *debess – debesis, smilts – smiltis, asins – asinis.*
- Nozīmes atšķirības lietvārdiem ar tuvām izskaņām: *dzērējs – dzērājs, pelēcība – pelēcīgums, braukšana – brauciens, skriešana – skrējiens.*
- Īpašības vārdi ar noteikto galotni lietvārda nozīmē: *galvenais, vecākais, mīļākais, kreisais* (kreisi orientētas partijas pārstāvis), *zaļais* (Zaļo partijas pārstāvis).

2.2.6.4 Īpašības vārds

- Noteiktības un nenoteiktības kategorijas lietojums (raksturo lietvārdu, taču to izsaka ar īpašības vārdu, skaitļa vārdu, vietniekvārdu, divdabi):
 - Īpašības vārdiem ar konkretizētu nozīmi: *jaunais pāris, aukstā gaļa, lēnais divplāksnis, klusā sezona;*
 - Īpašības vārdiem ar terminoloģisku nozīmi: *karstā apstrāde, cietā akmens vate, tuvā distance, ātrās uzkodas, krāsainās lēcas, brīvie radikāļi;*
 - ģeogrāfiskajos nosaukumos: *Melnā jūra, Lielais Ķīnas mūris, Lielais kanjons;*
 - iestāžu nosaukumos: *Augstākā Padome, Eiropas Centrālā banka, Galvenā policijas pārvalde;*
 - pielikumā: *Vitauts Dižais, Kārlis Lielais, Kazimirs II Taisnīgais;*
 - Īpašības vārdiem, kas lietoti tikai ar noteikto galotni: *centrālais, galvenais, augšējais, aizmugurējais, pēdējais;*
 - Īpašības vārdiem vispārākajā pakāpē: *lielākais, vislielākais, pati svarīgākā;*
 - citi vārdi un vārdu savienojumi teikumā, kas raksturo noteiktību, piem., piederības vietniekvārdi *mans, tavs, savs*, ģenitīva formas *viņa, viņas, mūsu, jūsu*, noteiktie un norādāmie vietniekvārdi *šis, tas, (tas) pats, viss;*
 - citi vārdi un vārdu savienojumi teikumā, kas raksturo nenoteiktību, piem., vietniekvārdi *dažs, kāds, viens*, nenoteiktie vietniekvārdi *jebkurš, jebkāds; kaut kāds, kaut kas, šāds tāds, viens otrs*, noliedzamie vietniekvārdi *nekāds, neviens, šāds, tāds, visādi, dažādi, kādi, daži, kaut kas, šis tas, nekas;*
 - Īpašības vārds izteicēja funkcijā: *Diena ir silta. Puiši ir labi* (diezgan plaši izplatīta ir žargonā forma, kad tiek lietota noteiktā galotne – *Puiši ir labie*);

- teikumos, kur nav formālu gramatisko pazīmju, kas raksturo šo parādību: *Saulainos pavasara rītos es devos pastaigā gar Daugavu* (apzīmētājs norāda uz vispārīgu objekta pazīmi); *Saulainajos pavasara rītos es devos pastaigā gar Daugavu* (apzīmētājs norāda uz konkrētu objekta pazīmi).
- Īpašības vārdi ar nozīmes ziņā tuvām izskaņām (paronīmi): *vispārīgs – vispārējs, lietisks – lietišķs, dokumentāls – dokumentārs, ilggadējs – ilggadīgs, divpusīgs – divpusējs*.
- Saliktie īpašības vārdi, to veidošana un lietojums: *sarkanbaltsarkans, debeszils, kristālskaidrs, ledusauksts, gaišredzīgs*.

2.2.6.5 Vietniekvārds

- Trešās personas vietniekvārdu *viņš/viņa* un *tas/tā* lietošana un aizvietošanas noteikumi: *Tas ir Aivars. Viņš strādā servisā. Tā mašīna vēl ir laba. Viņai nepieciešams tikai neliels remonts* (sarunvalodas stilā).
- *Tas/tā* lietojums neatbilstoši normām vai ar stilistiski negatīvu nozīmi (par klātesošu personu un nievājošos izteikumos: *Ko tad tas saprot?*)
- Atvasināto vietniekvārdu *manējais, tavējais, mūsējais, jūsējais, viņējais, savējais* lietojums: *Manējā mašīna tagad ir servisā. Manējie būs mājās vakarā* (lietvārda nozīmē).
- Piederības vietniekvārda *savs/tavs* (izsaka piederību) un atgriezeniskā vietniekvārda *sevis/tevis* (raksturo personu) lietošanas atšķirības: *Tevis dēļ es nevarēju aizbraukt pie saviem vecākiem*.
- Noteikto vietniekvārdu lietojums patstāvīgi vai savienojumā ar citiem patstāvīgiem vārdiem: *To zina katrs (students). Tas ir viss. Viss pasākums ilgs divas stundas*.
- *Daži, kaut kas, jebkas, kurš katrs, viens otrs, šādi tādi* lietojams ar lietvārda elipsi: *Pasākumā piedalījās tikai daži [studenti]. Kurš katrs [cilvēks] to nevar*.
- Vietniekvārda elipse: *[Mēs] Gājām apskatīt jauno bibliotēku. [Jūs] Būsiet mīļi gaidīti ciemos*.
- Attieksmes un jautājamo vietniekvārdu *kas, kāds, kurš* lietošanas īpatnības: *Es nezinu, kas tas ir. Es nezinu, kāds tas ir? Es nezinu, kurš tas ir?*
- Vietniekvārds sarunvalodas formās: *savā laikā, sava specifika, šitas/šitā, tāds un tāds, šo un to, Tavu laimi!*

2.2.6.6 Skaitļa vārds

- Aptuvena skaita un nenoteikta daudzuma izteikšana: *Šodien būsīm nogājuši kādus (apmēram) divdesmit kilometrus. Vairāki mani draugi šodien piedalīsies sacensībās.*
- Skaitļa vārdu lietojums nedalāmos vārdu savienojumos: *Viens (un) divi – esam mājās.*
- Skaitļa vārdu *viens* lietojuma nozīmes, piem., lietvārda nozīmē (*viens par visiem*), kā vietniekvārdu *kāds, dažs* sinonīms (*viens cilvēks teica*) u. c.
- Paralēlformu *simts – simt, tūkstotis – tūkstoš* lietojums.
- Daļu skaitļa vārdu lietojums.

2.2.6.7 Darbības vārds

- Darbības vārdu atvasināšana ar piedēkļiem *aiz-, ap-, at-, ie-, iz-, ne-, no-, pa-, pār-, pie-, sa-, uz-*.
- Piedēkļverbu nozīme un lietojums:
 - nozīmes atšķirības verbiem bez piedēkļa un piedēkļverbiem: *dot – pārdot, nodot; meklēt – apmeklēt; kļūt – nokļūt;*
 - piedēkļi, kas norāda uz pabeigtību vai rezultātu: *aiziet, paēst, uzcelt, izlasīt, nomazgāties, izmācīties;*
 - savienojumi ar prievārdu, kam līdzīga nozīme: *uzkāpt uz, apiet ap, pārlidot pār, pielikt pie, noņemt no.*
- Atgriezenisko darbības vārdu nozīmes un lietojums:
 - nozīmju atšķirības no tiešajiem darbības vārdiem: *do – doties, vest – uzvesties, likt – likties, tikt – tikties, laist – laisties, nest – nesties;*
 - atgriezeniskie darbības vārdi, kuriem nav atbilstošas tiešo darbības vārdu formas: *atcerēties, apstāties, piedalīties, brīnīties, draudzēties, dusmoties, priecāties, saderināties.*

2.2.6.8 Apstākļa vārds

- Nozīmes satura pastiprinājums:
 - ar pakāpes apstākļa vārdiem *ārkārtīgi, gauži, daudz* u. c. (*ārkārtīgi labi, gauži grūti, daudz bagātāk, ļoti jauki*);
 - ar apstākļa vārdu atkārtojumu: *klusī, klusi; jauki, jauki.*
- Nozīmes satura pavājinājums:
 - ar pakāpes apstākļa vārdiem *daudzmaz, gandrīz, puslīdz, mazliet* u. c. (*puslīdz droši, mazliet jautrāk*);
 - ar piedēkļiem un piedēkļiem: *pagrūti, klusiņām, vecīgi.*

- Sinonīmija: *augstu – augsti, klusi – klusu – klusām, drusku – drusciņ, kāpēc – kādēļ – kālab* u. c. (sīkāk sk. Rozenbergs 1983, 139–141).

2.2.6.9 Prievārds

- Prievārdi, kas lietoti vairākās nozīmēs, piem., prievārdam *pa* – vieta, kur pārvietojas, virzība kam cauri, attālums, laikaposms, darbības veids u. c. (sīkāk sk. Ceplīte, Ceplītis, 105–110).
- Runā retāk lietoti prievārdi (*apakš, apakšpus, augšpus, iekš, iekšpus, labad, otrpus, šaipus, viņpus, virspus* u. c.).

2.2.6.10 Saiklis

- Saikļu *kā, ka* lietošana un nozīmes atšķirības: *Es gribu zināt, kā tu brīvdienās brauksi uz laukiem. Es nezināju, ka tu brīvdienās brauksi uz laukiem.*
- Saikļu *ka, kad* lietošana un nozīmes atšķirības: *Es nezināju, ka tu brīvdienās brauksi uz laukiem. Es gribu zināt, kad tu brauksi uz laukiem.*
- Saikļu *vai, jeb* lietošana un nozīmes atšķirības: *Valoda vai vēsture. Valodniecība jeb lingvistika.*
- Saikļa *ne tikvien (bet arī)* un vārdu savienojuma *ne tik vien* lietošana un nozīmes atšķirības: *Ne tik vien zīmēju, bet arī protu gleznot. Ne tik vien ir piedzīvots.*

2.2.6.11 Partikula

No svešvalodas apguves viedokļa raugoties, partikulu apguve nav vienkārša, jo tās teikumā izsaka ļoti niansētas satura nozīmes, bet formālas gramatiskas pazīmes neietver. Partikulas var ierobežot vai pastiprināt izteikuma saturu, paust runātāja attieksmi, emocijas un vērtējumu. C1, C2 valodas prasmes līmenī partikulu nozīmi un lietojumu var īpaši akcentēt sarunvalodā, ar tām padarot runu daudzveidīgāku, emocionāli ekspresīvāku un izteiksmīgāku.

- Partikulu funkcijas un nozīme:
 - ierobežot (*tikai, vienīgi, tik, vien*): *Sacensībās piedalījās tikai daži sportisti. Lekcijā bija tik maz studentu;*
 - vispārināt (*ik*): *Es ik dienas sastopos ar dažādiem cilvēkiem;*
 - izteikt nenoteiktību (*lai, kaut*): *Lai es vēl piedalītos šajā pasākumā;*
 - izteikt vēlējumu (*kaut, lai*): *Kaut tev viss izdotos! Lai jums veicas!;*
 - izteikt pieļāvumu vai šaubas (*laikam, gan jau, droši vien, varbūt, diezin, nezin vai*): *Laikam būs lietus. Nezin vai varēšu šodien trenēties;*
 - ievadīt jautājumu (*vai*): *Vai jūs brauksiet uz laukiem?;*
 - izteikt vai pastiprināt noliegumu (*nē, ne, nebūt*): *Pavisam noteikti, nē! Mūsu komanda nebūt nebija tik vāja;*

- izteikt pastiprinājumu (*arī, pat, jo, taču, it*): *Vēl arī šonedēļ būs auksts. Es taču tev teicu;*
- apstrīdēt vai noliegt iepriekš teikto (*vis*): *Nebūs vis, kā tu saki;*
- apstiprināt vai noliegt citas personas teikto (*gan*): *Tas bija vienkārši. – Nebija gan;*
- noliegt darbības vārdu vai visu izteikumu (*ne, nē*): *Es tev palīdzēju, bet tu man ne. Iesi ar mani skriet? – Nē!*

2.2.6.12 Izsaukmes vārds

Izsaukmes vārdi visbiežāk parādās sarunvalodā un daiļliteratūrā. Tie parasti izsaka vai apraksta emocijas, bieži arī vērtējumu.

Izsaukmes vārdus lieto šādās funkcijās:

- izteikt apbrīnu, sajūsma, pārsteigumu: *O! To laimi! Mīļo pasaulīt!;*
- paust apmierinājumu: *O, jā!;*
- paust sāpes, apjukumu, vilšanos: *Vai! Ak!;*
- izteikt nepatiku, nicinājumu, riebumu, nosodījumu: *Fui! Phe!;*
- pievērst sev klausītāju uzmanību: *Ei! Klau! Lūk!;*
- atsaukties: *U-ū! Jā-ā!;*
- izteikt komandas: *Stāt! Uz vietas! Skriešus!;*
- sasveicināties, atvadīties: *Sveiks! Visu labu!;*
- atdarināt dzīvnieku balsis un dabas skaņas, trokšņus: *ku-kū, ņau, vau, tik-tak, tuk-tuk, kling-klang.*

Saistībā ar dažādu vārdšķiru gramatisko sinonīmiju ir jāaplūko arī vārdšķiru gramatiskā homonīmija – izrunas un/vai rakstības ziņā vienādu, bet nozīmes un funkciju ziņā nesaistītu vārdu lietojums.

Daži piemēri, kas raksturo palīgvārdu un nelokāmo vārdšķiru homonīmiju:

- *ar* – partikula un prievārds: *Vai tu saproti ar, ko esi izdarījis? Ar prātu es visu saprotu;*
- *arī, gan, jo, ne, vai, lai, kaut, taču, kā* – partikula un saiklis: *Tagad arī darbs ir padarīts. Darbs ir padarīts, arī darba vieta ir sakopta;*
- *ir* – partikula un darbības vārds (mūsdienās retāk arī saiklis): *Ir tu mani nesaproti. Mums ir maz laika. Ir vasarās, ir rudenos te vienmēr ir daudz cilvēku;*
- *jau, nu, tad, tik, vēl* – partikula un apstākļa vārds: *Es jau neiešu ar viņu strīdēties. Mēs jau esam darbu pabeiguši;*
- *Vai* – partikula, izsaukmes vārds un saiklis: *Vai tu jau aizej? Vai, tu jau aizej! Es gribu zināt, vai tu jau aizej;*

- *te, kā, tā, drīz* – apstākļa vārds un saiklis: *Te reti līst lietus. Šogad rudenī laiks ir ļoti mainīgs – te līst lietus, te spīd saule;*
- *pirms, līdz, kopš* – prievārds un saiklis: *Es būšu mājās pirms astoņiem. Es būšu mājās pirms iestāsies tumsa.*

2.2.6.13 Pragmatiskā semantika

Pragmatiskā semantika ir cieši saistīta ar runas situācijas un tekstveides jautājumiem un galvenokārt tiek apskatīta izteikuma vai teksta (mikroteksta) lietojuma līmenī. Valodas apgūvē un lietojumā var aplūkot tādas jautājumus kā izteikuma indukcija, presupozīcija, implikācija, runas subjektīvie marķieri, teksta sasaiste un loģiskums u.tml. Daudzi no šiem jautājumiem latviešu valodas apgūves teorijā ir maz aprakstīti, tādēļ to plašākai analīzei ir nepieciešami nopietnāki pētījumi. Atsevišķi pragmatiskās semantikas jautājumi ir ietverti sadaļā *Diskursa kompetence*.

2.2.7. Fonoloģiskā kompetence

Fonoloģiskā kompetence ietver izpratni par latviešu valodas fonētiski fonoloģisko sistēmu. Tā ir prasme:

- uztvert un producēt dažādus fonētiski fonoloģiskās sistēmas elementus – valodas skaņas (fonēmas) un izpausmes dažādās apkaimēs (alofoni jeb fonēmu varianti);
- uztvert dažu fonēmu atšķirīgās fonētiskās īpašības (piem., balsīgumu, labializāciju, nazālumu);
- saskatīt vārdu fonētisko uzbūvi (zilbju struktūru, fonēmu savienošanās iespējas (fonotaktiskos likumus), vārda uzsvāru un zilbes intonāciju);
- producēt un uztvert latviešu valodai raksturīgo prosodiju:
 - vārda uzsvāru;
 - zilbes intonāciju;
 - teikuma intonāciju un uzsvāru;
- runāt, ievērojot latviešu valodas fonētiski fonoloģiskos procesus, piem.,
 - līdzskaņu asimilāciju balsīguma ziņā, piem., vārdā *labs* balsīgais līdzskanis *b* nebalsīgā līdzskaņa *s* priekšā kļūst nebalsīgs;
 - afrikātas *c* rašanās vārdu beigās (*ds>c*, *ts>c*, piem., *kāds* [kāc], *pats* [pac]);
 - vokalizāciju (*ej>ei*, *uj>ui*, piem., *dzejnieks* [dzejinieks], *šujmašīna* [šujmašīna]);
 - pozicionālu līdzskaņa zudumu (*sestdiena* [sezdiēna], *svētdiena* [svēdiēna]);
 - īsu neuzsvērtu patskaņa redukciju vārdu beigās, piem., vārdos *māja*, *pasakas*.

Fonoloģiskās sistēmas pārvaldīšana (Pamatnostādnes, 106).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none">Prot mainīt intonāciju un teikumā pareizi uzlikt uzsvaru, lai izteiktu smalkas nozīmes nianses.	<ul style="list-style-type: none">Sk. C1

Valodas apguvējam C1, C2 valodas apguves līmenī īpaša uzmanība jāpievērš latviešu valodas prosodiskās sistēmas apguvei:

- garo zilbju izrunai, t. i., zilbēm, kuras tiek izrunātas ar atšķirīgu zilbes intonāciju, īpaši heterotonu, t. i., to vārdu un vārdformu, kuru leksisko vai gramatisko nozīmi šķir tikai ar intonāciju, izrunai un uztverei;
- vārda uzsvaram – gan galvenajam, gan palīguzsvaram – un uzsvara vietai vārdā;
- teikuma intonācijai.

Valodas apguvējam būtu jāspēj saklausīt un savā runā lietot divintonāciju sistēmu, kurā ir stieptā intonācija, kas atbilst trīsintonāciju sistēmas stieptajai intonācijai, un nestieptā intonācija, kas atbilst trīsintonāciju sistēmas krītošajai vai lauztajai intonācijai.

2.2.8. Diskursa kompetence jeb tekstveide

Tekstveide jeb arī diskursa kompetence parāda prasmes, kā organizēt mutvārdu runu vai rakstītu tekstu saziņas procesā. Teksts ir „mutvārdos izteikts vai rakstveidā fiksēts loģiski strukturēts, funkcionāli vienots jēdzieniski saistītu izteikumu kopums vai atsevišķs izteikums” (VPSV, 392). Diskursa kompetence ietver prasmi veidot un saprast dažādu tipu tekstus atbilstoši saziņas nolūkam, runas žanram, valodas funkcionālajam stilam, pareizrūnas un pareizrakstības prasībām (sk. arī VPSV, 393). Teorētiskā literatūrā diskursa jēdziens tiek saistīts ar runas mijiedarbību. Tā ir prasme iesaistīties sarunās, apmainīties ar informāciju, ievērojot runātāja–klausītāja vai rakstītāja–lasītāja kultūras prasības.

Pamatnostādnēs šī prasme veido vairāku kompetenču kopumu. Diskursa kompetence ir attiecināta uz prasmi organizēt, strukturēt un sakārtot informāciju, funkcionālā kompetence ietver spēju runā izmantot komunikatīvās funkcijas, plānošanas kompetence – secīgi veidot savu runas sniegumu. Visas šīs kompetences plašākā izpratnē ietvertas pragmatiskās kompetences jēdzienā (Pamatnostādnes, 111). Vienkāršības labad šajā aprakstā tradicionālie tekstveides jautājumi tiks ietverti diskursa kompetences jēdzienā, ar to saprotot valodas lietotāja prasmi savienot atsevišķus izteicienus un teikumus saistītā, jēgpilnā tekstā, veidot tekstu atbilstoši saziņas nolūkam un situācijai, kā arī saprast un interpretēt teksta saturu kopveselumā. Diskursa kompetenci raksturo arī tas, cik labi, precīzi un saprotami runātājs vai rakstītājs ir izklāstījis informāciju (teksta intencionalitāte jeb saprotamība) un kā klausītājs vai lasītājs to uztvēris un sapratis (teksta akceptējamība jeb saprotamība). Kā

jau iepriekš minēts, daļēji šie jautājumi ir saistīti ar pragmatiskās semantikas, respektīvi, semantiskās kompetences saturu.

Veidojot un interpretējot tekstus, jābūt izpratnei par dažādiem tekstu veidiem. Katru tekstu raksturo noteikta struktūra un valodas līdzekļu lietojums. Tekstus var klasificēt pēc dažādām pazīmēm – stila, teksta veidošanai izmantotā runas veida, teksta veidošanas un izmantošanas mērķa u. c. (LTSV, 88). Teorētiskajā literatūrā tiek runāts arī par dažādām citām tekstu iedalījumu kategorijām, piemēram, deskriptīvo, ekspresīvo un operatīvo (*Hulst, Kievit & Loos, 1990*), kā arī audio vizuālo teksta veidu (Dukāte, 2009, 26). Iedalījumā nevar novilkt stingras robežas, taču plašākā skatījumā zinātniski un tehniski teksti pieskaitāmi informatīvajam tekstu veidam; literāri teksti uzskatāmi par ekspresīvajiem tekstiem; publicistiskie teksti – par operatīvajiem tekstiem. Diezgan plaši izplatīta ir cita tekstu tipoloģija: informatīvie jeb uz saturu vērstie teksti; vokatīvie jeb uz lasītāju vērstie teksti; ekspresīvie jeb uz autoru vērstie teksti (Zauberga, 2004). Praksē daudzi teksti var ietver dažādu tekstu veidu pazīmes. Gan autoram, gan adresātam ir jāprot novērtēt, kuri valodas līdzekļi ir dotajam tekstam vispiemērotākie.

Valodas lietotājs ikdienā saskaras ar dažāda tipa tekstiem – gan uztverot informāciju kā klausītājs vai lasītājs, gan veidojot savus tekstus kā runātājs vai rakstītājs. Tādā veidā dažādās runas situācijās valodas lietotājs izpilda dažādas lomas – runātājs vai rakstītājs pilda autora (adresanta) lomu, bet klausītājs vai lasītājs pilda percipienta (adresāta) lomu. Katrai no četrām runas dalībnieka lomām ir noteikta līdzdalība teksta radīšanā. Kaut arī runātāja vai rakstītāja darbība teksta veidošanā ir aktīvāka, daudzos gadījumos sekmīga informācijas apmaiņa notiek tikai dalītas aktivitātes rezultātā, kad informācijas apmaiņā iesaistīti visi dalībnieki. Tas nozīmē, ka valodas apgūvē un lietojumā ikvienam saziņas dalībniekam ir jāapgūst prasme tekstus gan uztvert un interpretēt, gan radīt un papildināt. Vismaz pamatzināšanas par atsevišķiem tekstu veidošanas un interpretācijas principiem valodas apgūvējam būtu obligāti nepieciešamas attīstīt, jo dažādām teksta kategorijām, kā, piemēram, teksta loģiskumam, saskaņotībai un atbilstībai noteikta žanra prasībām ir svarīga nozīme gan rakstos un mutvārdu runā, gan arī klausīšanās un lasīšanas procesā.

Tekstveidi raksturo dažādas kategorijas, piemēram:

- teksta tematiskā organizācija;
- teksta saturiskā vienotība un valodas elementu un vienību saistība;
- satura izklāsta loģiskā secība;
- valodas stila un reģistra atbilstoša izvēle;
- retoriskais iedarbīgums;
- izteiksmība;
- sadarbība ar runas partneri (Pamatnostādnes, 112).

Teksta tematiskā organizācija parāda, cik precīzi aplūkota izvēlēta tēma, kā teksta izveides procesā runātājs vai rakstītājs prot atklāt tematu vai cik mērķtiecīgi risinās

domu apmaiņa noteikta temata ietvaros sarunā. Šī kategorija ietver tādus jautājumus kā temata izvēle, temata atbilstība adresāta interesēm, vajadzībām, prasmēm, novirze no temata tekstveides gaitā u. c.

Teksta saturisko vienotību un saistījumu raksturo spēja izveidot vienotu, loģiski organizētu un saprotamu tekstu atbilstoši iecerētajam plānam un runas mērķim. Teksta saistījuma un vienotības aspektā C1 un C2 valodas lietotāja līmenī ir jāsasniedz laba tekstveides prasme. To parāda šādas prasības (Pamatnostādnes, 113):

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Prot veidot skaidru, raitu, labi strukturētu runu, izmantojot uzbūves shēmas, savienošanas un saskaņošanas līdzekļus. 	<ul style="list-style-type: none"> Prot veidot vienotu un saskaņotu tekstu, atbilstoši lietojot daudzveidīgas uzbūves shēmas un izmantojot dažādus saskaņošanas līdzekļus.

Raksturojot, piemēram, runāšanas kvalitatīvos aspektus, augstākā līmeņa valodas lietotājam mutvārdos jāsasniedz šādas prasmes (Pamatnostādnes, 32):

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Prot veidot skaidru, raitu, labi strukturētu runu, apzināti lietojot teksta struktūrelementus, savienotājpārus un saskaņošanas līdzekļus. 	<ul style="list-style-type: none"> Prot veidot saistītu un strukturētu runu, atbilstoši lietojot daudzveidīgus teksta struktūrelementus, dažādus savienotājpārus un citus saskaņošanas līdzekļus.

Teksta veidošanas un strukturēšanas kvalitāti ietekmē arī tas, kā valodas lietotājs prot veikt teksta apstrādi vai pārveidi, kā arī, cik precīzi pasniedz noteiktu informāciju.

Teksta apstrāde (pārveide) (Pamatnostādnes, 89):

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Prot apkopot garus, sarežģītus tekstus. 	<ul style="list-style-type: none"> Prot apkopot informāciju no dažādiem avotiem, atceroties argumentus un viedokļus, rezultātā izveidojot sakarīgu tekstu.

Teksta pasniegšanas precizitāte (Pamatnostādnes, 117):

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Spēj precīzi izvērtēt viedokļus un apgalvojumus, piem., atbilstoši to noteiktības, nenoteiktības, ticības, apšaubāmības, varbūtības u. tml. pakāpei. 	<ul style="list-style-type: none"> Spēj izteikt smalkas nozīmju nianšes, precīzi, pareizi lietojot plašu kvalificējošu līdzekļu klāstu (piem., īpašības vārdus, kas izsaka pakāpi, palīgteikumus, kas izsaka ierobežojumus). Prot akcentēt, diferencēt un novērst pārpratumus.

Ar teksta vienotības un saistījuma jēdzienu cieši saistīts arī satura izklāsts loģiskā secībā. Ievērojot abus iepriekš minētos kritērijus var sekmīgi tad, ja ir zināšanas par attiecīgajā sabiedrībā pieņemtajiem teksta uzbūves principiem, piemēram, kā izkārt informāciju, lai īstenotu dažādas mikrofunkcijas (raksturojumu, stāstījumu, interpretāciju), kā veidot tekstu esejās, vēstulēs, formulēt argumentus tiesā un debatēs u. c. (Pamatnostādnes, 112). Satura izklāsta loģiskuma prasmes C1 un C2 līmenī vairs nav nodalītas un parāda, ka valodas lietotājs prot loģiski un saprotami izklāstīt gan pamattekstu, gan dažādas ar tekstu saistītas blakustēmas (Pamatnostādnes, 113):

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Prot sniegt izstrādātus aprakstus un stāstījumus, kuros iesaistītas blakustēmas, izvērsti atsevišķi jautājumi, un noslēgt tekstu ar atbilstošiem secinājumiem. 	<ul style="list-style-type: none"> Sk. C1.

Valodas stila un reģistra atbilstošu izvēli tekstā nosaka zināšanas par to, kādi valodas līdzekļi izmantojami noteikta teksta izveidē. Valodas reģistra lietojums ir saistīts ar valodas līdzekļu izvēli, ņemot vērā sociālās vides un runas situācijas determinētus lielumus, piemēram, ar ko tiek runāts, par kādu tēmu, ar kādu nolūku, kad, kādos apstākļos u. c.

Teksta informatīvo kvalitāti nosaka arī prasme iedarboties uz adresātu ar dažādiem retoriskajiem (runas mākslas) līdzekļiem. Zināšanas šajā jomā padara saziņu efektīvāku, klausītājam saistošāku un saprotamāku. Svarīgs iedarbības līdzeklis retorikā ir izteismīga runa, ar kuras palīdzību, izmantojot dažādus paralingvistiskos līdzekļus (žestus, kustības, mīmiku, intonāciju, uzsvāru), efektīvi un iedarbīgi atklāj teksta saturu, pauž noteiktu attieksmi, piesaista klausītāju un sekmē viņa interesi par tekstu.

Retoriskas runas organizēšana īpaši svarīga ir valodas lietojumā mācību un profesionālās darbības vidē. C1 un jo īpaši C2 pakāpē, kur ir jau sasniegta laba valodas lietojuma prasme, var attīstīt dažādas retorikas stratēģijas gan attiecībā uz darbībām runas laikā, gan dažādām verbālās izteiksmes formām (piemēram, komentāru, ziņojumu, novērtējumu, atstāstījumu). Prasmi izmantot retoriku saziņas procesā raksturo, piemēram, spēja pielāgoties sarunai un piemērot valodas izteiksmes līdzekļus runas situācijai un auditorijai (sk. Pamatnostādnes, 113):

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Prot pielāgoties iepriekš teiktajam un piemērot izteiksmes līdzekļus atbilstoši situācijai un sarunu biedram, kā arī izvēlēties apstākļiem atbilstošo formalitātes līmeni. Prot piemēroties sarunas virziena, stila un uzsvāra izmaiņām. Prot dažādi noformulēt sakāmo. 	<ul style="list-style-type: none"> Brīvi lieto dažādus izteiksmes līdzekļus, lai izceltu svarīgāko informāciju, novērstu pārpratumus. Prot veikli pārveidot izteikumu atbilstoši situācijai, sarunu partnera personībai.

Snieguma kvalitāti nosaka arī prasme iesaistīties sarunās, sarunu organizēt un to sekmīgi noslēgt (Pamatnostādnes, 113):

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Prot izvēlēties piemērotu frāzi no plaša izteiksmes līdzekļu klāsta, lai pienācīgi izteiktu piezīmes, iesaistītos sarunā vai runājot iegūtu apdomas laiku. 	<ul style="list-style-type: none"> Sk. C1.

Saziņa vienmēr ir kolektīvas darbības process, tāpēc svarīga ir sadarbības organizēšana ar runas partneri. Prasmīga komunikācija vienmēr veicina sadarbību, prasmīga sadarbība – sekmīgu komunikāciju. Veiksmīgas saziņas pamatā ir runas dalībnieku labi organizēta kooperācija: labs saprašanās līmenis, augsta uzticēšanās pakāpe, ieinteresētība, spēja cienīt sevi un apkārtējos, prasme pārliecināt un uzklausīt, prasme iekļauties un organizēt saziņas situācijas (iedvesmot, pārliecināt, ieinteresēt, ietekmēt, uzklausīt, saprast), radīt sarunai labvēlīgu atmosfēru. Valodas apguves un lietojuma praksē šie jautājumi ir saistāmi ar tādu spēju izkopšanu kā runātāja/rakstītāja un klausītāja/lasītāja kultūra, kā arī saziņas, runas un valodas kultūras likumu izpratni.

2.2.9. Valodas stili un stilistisko līdzekļu lietojums valodā

Dažādās sabiedriskās dzīves jomās valodas lietotājs saskaras ar plašu informāciju, kas ir pasniegta ļoti atšķirīgā veidā, izmantojot daudzveidīgus valodas līdzekļus. Kad valodā sasniegta augsta prasmes pakāpe, valodas lietotājs sāk apjaust dažādu stilistisko līdzekļu nozīmi teksta izveidē. Rodas nepieciešamība izprast dziļāk informācijas satura izteiksmes nozīmes un aptvert valodas līdzekļus, kuri līdz tam vēl nebija pazīstami. Stilistikas līdzekļu apzināšana paver iespējas valodā iepazīt jaunas valodas dimensijas. Stilistikas un valodas stilu apguve ļauj saprast, kādi ir valodas stili, kā tie funkcionē, kādi valodas līdzekļi tiek izmantoti un kādi nosacījumi jāievēro to lietojumā.

Latviešu valodā tiek izšķirti funkcionālie un emocionāli ekspresīvie stili. „Funkcionālos stilus veido visi valodas strukturālie elementi: fonēmas, morfēmas, vārdi, to vēsturiski izveidojušies savienojumi, teikumi. Vieni un tie paši valodas elementi var būt visos stilos, bet visu attiecīgo elementu kopums un to kvalitatīvās un kvantitatīvās attiecības veido noteiktu valodas stilu” (Rozenbergs, 1995). Tradicionāli pie funkcionālajiem stiliem pieder literārās sarunvalodas stils, zinātniskās valodas stils, lietišķo rakstu valodas stils, publicistikas valodas stils un daiļliteratūras valodas stils (Rozenbergs 1995, 82–83). Savukārt emocionāli ekspresīvais stils (vai izteiksme) „norāda uz komunikatora subjektīvo attieksmi pret runas objektu un vidi, izsakot savu vērtējumu, jūtas, gribu” (Rozenbergs 1995, 106). Šo stilu kategoriju iedala oficiālajā, svinīgajā, sirsnīgajā, humoristiskajā, ironiskajā un satīriskajā stilā (Rozenbergs 1995, 106).

Sasniedzot prasmīga valodas lietotāja līmeni, ir jāprot uztvert, saprast un arī veidot dažāda stila tekstus. C1 un C2 valodas prasmes līmeņa prasības ietver jaunus

uzdevumus, kas saistīti ar valodas funkcionālo stilu un to izteiksmes līdzekļu apguvi. Kaut arī, mācoties valodu, tās apguvēji tiek iepazīstināti ar dažāda stila tekstiem, vēlāk sociālās pieredzes, mācību un profesionālās darbības rezultātā valodas lietotāji nonāk pie sev tuvāko jomu valodas. Dažādu stilu un to iezīmju apguve ir individuāls process. Vienam tā var būt labi izkopta sarunvaloda, otram – padziļināta interese par literatūru, trešajam – zinātnes, tehnikas vai kādas specifiskas profesionālās jomas valoda.

Īss funkcionālo stilu raksturojums var dot ievirzi, kādā virzienā padziļināti varētu notikt valodas līdzekļu izpēte un apguve.

2.2.9.1 Sarunvalodas stils

Šis ir galvenais funkcionālais stils, ar kuru iepazīstas valodas apguves procesā jau ļoti agri. Sarunvalodas stila pamatā ir ikdienas saziņā lietotā mutvārdu forma, kas bieži tiek pārnesta arī uz rakstu valodu un citiem funkcionālajiem stiliem. Kā rakstītu stilu sarunvalodu izmanto, piemēram, neoficiālās vēstulēs un dienasgrāmatās, bet apzināti stilistiskos nolūkos – arī daiļliteratūrā un publicistikā. Zemākajos prasmes līmeņos parasti apgūst šī stila vienkāršākās izteiksmes formas, un tikai vēlāk, mācību gaitā, pakāpeniski rodas izpratne par sarunvalodas uzbūves un lietojuma īpatnībām.

Sarunvalodā var izpausties gan literārās, gan neliterārās valodas pazīmes un, šīm pazīmēm summējoties, var veidoties literārā vai neliterārā sarunvaloda.

Sarunvalodas mutvārdu lietojuma raksturīgākās pazīmes:

- spontāns sniegums, iepriekš neprognozējamu struktūru veidošana;
- plašs stilizējošo līdzekļu spektrs;
- subjektīvais vērtējums;
- novirzes no literārās valodas normām (dažkārt „nepareiza gramatika”);
- specifiska teikumu un teksta uzbūve (elipse, iespraudumi, atkātojumi, aprāvumi u. c.);
- daudzveidīgs neverbālās saziņas līdzekļu izmantojums.

Tieši literārās un neliterārās sarunvalodas šķīruma apzināšanās ir svarīgākais uzdevums, kas jāapgūst prasmīgam valodas lietotājam C1 un C2 valodas līmeņos. Mācību procesā var pievērst uzmanību gan valodas līdzekļiem un vērtēt mutvārdu runā pieļautās atkāpes no literārās valodas normām (piemēram, liekvārdība, tukšvārdība, runas ieradumi, individuāla rakstura un interferences kļūdas, paralēli gramatikas varianti), gan arī runas ekstralingvistiskos un metalingvistiskos faktoros. Padziļinot izpratni par sarunvalodas stilu, īpaša uzmanība ir jāpievērš vārdu izvēles nosacījumiem, īpaši izvērtējot neliterārā leksikas slāņa lietojumu runā – slengu, žargonismus, parazītvārdus, neliterāros frazeologismus u. c. Attīstot labu valodas izjūtu, mācās arī atšķirt vēlamu un nevēlamu aizguvumu (kalku) variantus, kā arī pamanīt savas pieļautās kļūdas valodā. Dziļāk iepazīstot dažādas sarunvalodas stila nianšes, valodas lietotāji nereti izrāda interesi arī par vienkāršrunas stilu un tā izteiksmes līdzekļiem

(leksiskajiem un semantiskajiem vulgārismiem, barbarismiem, žargonvārdiem u. c.). Kaut arī šīs leksiskās grupas ietver vulgāras, neestētiskas, personu aizvainojošas un rupjas nozīmes, nepieciešamības gadījumā būtu jāpiedāvā informācija un izglītojoši raksti par šo tēmu.

2.2.9.2 Publicistikas valodas stils

Ar publicistikas tekstiem valodas lietotāji saskaras bieži. Publicistikas stils tiek izmantots laikrakstos un žurnālos, radio, televīzijā un internetā. Tradicionālajam iespiesto laikrakstu formātam, radio un televīzijai mūsdienās alternatīvu informācijas ieguvu piedāvā internets, un visi šie resursi kopā spēcīgi ietekmē lasītāja un klausītāja uzskatus, veido sabiedrisko domu. Publicistikai ir liela nozīme arī indivīda un sabiedrības valodas kvalitātes veidošanā. Publicistikas stilu raksturo dažādi valodas stilu elementi, kā arī šī valodas stila aktualitāte, mērķtiecīgums, konkrētība, mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu daudzveidība, tāpēc nereti šajā stilā ir ietverti arī citu valodas stilu (sarunvalodas, daiļliteratūras, zinātniskā) elementi. Lai lasītāju ietekmētu, publicistikā tiek izmantoti gan racionāli, gan emocionāli valodas izteiksmes līdzekļi. Racionālie līdzekļi ir emocionāli neitrāli valodas līdzekļi (skaitļi, fakti u. c.), kas iedarbojas uz prātu. Emocionālie līdzekļi savukārt norāda arī autora attieksmi, dodot emocionālu vērtējumu vai izsakot emocionālo noskaņu (Rozenbergs, 1995).

Publicistikas stilu veido daudz atšķirīgu žanru, piemēram, ziņas, intervija, recenzija, analītiski raksti, debates, reportāža u. c. Izmantojot dažādus tekstveides līdzekļus, ar dažāda veida tekstiem tiek īstenotas noteiktas funkcijas – ietekmējošā, informējošā, izglītojošā, izklaidējošā u. c. Ņemot vērā publicistikas svarīgo nozīmi, funkcijas un tekstuālo daudzveidību, tā ir nozīmīgs avots valodas apguves procesā. Dažāda žanra, satura un uzbūves publicistikas teksti tiek izmantoti visos mācību posmos. Sākotnēji galvenokārt rakstītajos tekstos ir jāapgūst/jāuztver ļoti vienkārša informācija, savukārt tālākā valodas apgūvē pakāpeniski pievēršas sarežģītākiem informācijas avotiem, dziļāk un pilnīgāk apgūstot to saturu. C1 un C2 valodas lietotāja prasme ļauj samērā brīvi nemainītā un nepārveidotā formā iegūt informāciju no autentiskiem medijiem.

Iepazīstoties ar publicistikas tekstiem, būtu jāpievērš uzmanība šī stila specifiskām iezīmēm:

- presei raksturīgs informācijas pasniegšanas stils (faktu precizitāte, teksta koncentrētība, kā arī, piemēram, sarunvalodai, raksturīgi elementi);
- daudz faktu, skaitļu, saīsinājumu, īpašvārdu lietojums, kurus jāprot precīzi uztvert, saprast un interpretēt;
- neliterārās valodas lietojums un slengs (īpaši interneta resursos);
- svešvārdu un terminu (arī profesionālismu) biežs lietojums;
- īpaši preses valodai raksturīgi leksiskie līdzekļi (frazēoloģismi, metaforas, eifēmismi, disfēmismi, modes vārdi, okazionālismi u. c.).

Veidojot lasītāja un klausītāja kultūru, būtu jāvērs uzmanība dažādiem valodas kultūras normu pārkāpumiem publicistikā, īpaši rakstos interneta vidē. Tieši publicistikas stila tekstos visbiežāk jāaskaras ar daudzām parādībām, kuras var rosināt prasmīgu valodas lietotāju analizēt un vērtēt sabiedriskā telpā lietotās valodas kvalitāti, kā arī šo pieredzi izmantot, lai pilnveidotu savu runu atbilstoši valodas lietojuma normām.

2.2.9.3 Zinātniskā stila un profesionālās valodas apguves un lietojuma aspekti

Zinātniskās (zinātnes) valodas stils tiek lietots zinātniskajā un tehniskajā literatūrā. Mācību un akadēmiskajā studiju vidē tiek izmantots arī termins akadēmiskais stils, kas aptver akadēmiskās rakstu valodas un akadēmiskās runas lietojumu. Pastāv atšķirība valodas lietojumā dažādās zinātņu jomās un profesionālās darbības sfērās. Izšķir eksakto zinātņu un humanitāro zinātņu zinātnisko diskursu. Taču praksē jāaskaras arī ar t. s. profesionāli tehnisko stilu, piemēram, tehniskā dokumentācija, instrukcijas, darba drošības noteikumi, darba pienākumu apraksts, darba uzdevumi u. c. Savukārt pēc lietojuma mērķa var nodalīt teorētisko, populārzinātnisko un mācību stilu.

Zinātniskās valodas stilā galvenais akcents ir uz rakstu valodas formu, tomēr tā var izpausties gan formālā, gan mazāk formālā veidā arī mutvārdos (referāti, zinātniskās diskusijas, debates, kolokviji). Arī rakstisko tekstu veidi ir ļoti dažādi – referāts, konspekts, pētījums, kopsavilkums, tēzes, zinātniska publikācija u. c. Šim stilam praksē tiek izvirzītas ļoti augstas prasības, jo jānodrošina informācijas „objektivitāte, precizitāte, loģiskums, lakoniskums un skaidrība” (Kvašīte, 2013, 181). Tas nozīmē, ka teksta izveidē jāievēro visaugstākie literārās valodas lietojuma standarti. Prasmīgi sākt lietot valodu zinātnes diskursā var tikai, apgūstot B1 līmeni, taču labu meistarību iespējams sasniegt tikai C1 un C2 valodas prasmes pakāpē.

Mācību, studiju un profesionālās darbības jomā ikvienam valodas lietotājam jāaskaras ar šī stila valodas lietojumu, tāpēc pakāpeniski jāapgūst zinātnes valodas lietojumam nepieciešamās prasības:

- normēta literārā valoda;
- stilistiski un emocionāli neitrāli valodas izteiksmes līdzekļi;
- precīzs jēdzienu apzīmējumu – terminu – lietojums;
- plašs svešvārdu, īpaši internacionālismu lietojums;
- samērā sarežģīta teikumu struktūra;
- loģiski, skaidri strukturēts teksts;
- rakstiskā tekstā dominē monologa forma, rakstītājs netiek personificēts;
- nozarei raksturīgi simboli, saīsinājumi, formulas u. c.;
- zinātniskā aparāta elementi (avoti, norādes, piezīmes, komentāri, saturs, tēzes, kopsavilkums u. c.);

- papildu elementi (zīmējumi, shēmas, tabulas u. c.);
- teksta grafiskais noformējums (izcēlumi, retinājumi, pasvītrojumi, uzskaitījums u. c.);
- zinātnes nozarei raksturīgs pasniegšanas veids.

Daudzas no šīm pazīmēm raksturīgas arī mutvārdu sniegunā, taču var būt atkāpes no stingrām literārās valodas prasībām un tekstveides normām, piemēram, lietojot koleģiālu (neformālu) saziņas reģistru, runā ietverot profesionālā žargona un sarunvalodas elementus.

Zinātniskā informācija tiek izteikta jēdzienos, tāpēc nozīmīgākie šī stila valodas līdzekļi ir termini. Ja termins ietver vispārlietojamo vārdu, tā izpratne grūtības nerada. Sarežģītāk uztvert un saprast ir tos terminus, kuri apzīmē specifiskus jēdzienus un tiek lietoti šaurā nozarē. Nozares speciālistiem jāizmanto arī profesionālismi. Atšķirībā no terminiem profesionālismi ir ar zemāku formalitātes pakāpi, tie nav nozarē oficiāli apstiprināti un bieži neatbilst literārās valodas normām. Tomēr to lietojums ir ļoti izplatīts, īpaši ikdienas profesionālajā darbībā un saziņā starp nozares speciālistiem.

Valodas apgūvē un ikdienas dzīvē vairāk jāaskaras ar populārzinātniskā stila tekstiem. Populārzinātniskais stils ietver vienkāršāku un vairumam lasītāju/klausītāju saprotamāku valodas reģistru. Šādā stilā ir sarakstītas daudzas nespecializētas enciklopēdijas, plašam lasītāju lokam adresēti žurnāli, grāmatas, instrukcijas, bukleti u. c. izdevumi. Tajos lietota vienkāršāka valoda, pieļaujami dažādu citu funkcionālo (publicistikas, sarunvalodas) un emocionāli ekspresīvo stilu elementi. Savukārt skolu mācību grāmatās apvienotas zinātniskā (didaktiskā) un publicistikas stila pazīmes, un tās veidotas atbilstoši valodas lietotāja zināšanām, interesēm un valodas prasmes līmenim.

2.2.9.4 Lietišķo rakstu valodas stils

Lietišķo rakstu valodas stils jeb darījumu stils ir „oficiālu dokumentu stils, ko lieto administratīvi saimnieciskajā un sabiedriski politiskajā sabiedrības darbības sfērā. Šo stilu izmanto par oficiālu darījumu valodu valsts iestādēs, sabiedriskajās organizācijās un atsevišķu personu oficiālajos darījumos” (Rozenbergs, 1995, 85). Šim stilam raksturīgi dažādi tekstu veidi – dzīvesgājums (CV), iesniegums, pieteikums, anketa, darījumu vēstule, motivācijas vēstule, līgums, lēmums, pilnvara, izziņa, ielūgums, sludinājums, rēķins u. c. Lietišķā stila tekstiem ir dažādas funkcijas – informēt, reglamentēt, izteikt lūgumu un apelēt, dot rīkojumus, reģistrēt u. c.

Lietišķā rakstu valodas stilam raksturīgs lietišķums un liela konkrētība. Rakstītajos tekstos nav sastopami emocionāli ekspresīvie izteiksmes līdzekļi un plaša sinonīmija. Daudzi dokumenti tiek veidoti pēc noteiktiem paraugiem, un tekstveidē tiek ievēroti uzbūves un teksta noformējuma likumi. Stilam raksturīgākās pazīmes:

- normēta literārā valoda;
- emocionāli neitrāli valodas izteiksmes līdzekļi;

- racionāla un koncentrēta izteiksmes forma, valodas līdzekļu ekonomija;
- kancelejiska, sausa, dažkārt pat frāžaina valoda;
- specifiska teikumu uzbūve;
- precīzi domas formulējumi atbilstoši noteiktām komunikatīvajām funkcijām;
- standartizēta tekstu forma;
- fakti, skaitļi, norādes uz noteiktiem likumiem, rīkojumiem, dokumentiem.

Mūsdienās ar dažāda lietišķā stila tekstiem un darījuma satura runas situācijām ir jāsakaras ikvienam, tāpēc prasme lietot šā stila valodu jāattīsta visos līmeņos. C1 un C2 līmenī ir jau apgūta prasme rakstīt vairākus personiska rakstura dokumentus (anketa, iesniegums, dzīvesgājums, pieteikums u. c.), tāpēc jākoncentrē uzmanība uz sarežģītākiem tekstu veidiem gan privātā jomā (motivācijas vēstule, paskaidrojums, ziņojums), gan arī uz profesionālo pienākumu veikšanai paredzētiem dokumentiem (lietišķā sarakste, protokols, atskaite, lietvedības dokumenti). Augstākajos valodas prasmes līmeņos ir arī jālasa un jāsaprot dažādas sarežģītības pakāpes dokumentu saturs, piemēram, likumi, instrukcijas, norādījumi, līgumi u. c. Tā kā mūsdienās plaši tiek praktizētas arī lietišķās sarunas, valodas lietotājam būtu jāamcās tās organizēt vai tajās iesaistīties, piemēram, prasmīgi sarunāties darba intervijās vai veikt profesionālus pienākumus saziņā ar klientiem.

2.2.9.5 Daiļliteratūras valodas stils

Valodas apguvē un lietojumā liela nozīme ir daiļliteratūras lasīšanai. Šajā procesā tiek attīstīta ne tikai lasītāja kultūra, izkopta mākslinieciskā teksta izpratne, bet arī apgūti tādi valodas līdzekļi, kurus citos valodas funkcionālajos stilos neizmanto vai lieto ierobežotā veidā. Atšķirībā no citiem funkcionālajiem stiliem daiļliteratūras galvenais uzdevums nav informēt, bet gan iedarboties uz lasītāju (vai arī klausītāju) ar mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem un sniegt viņam estētisku baudījumu. Ja citos stilos dominē racionāli izteiksmes līdzekļi un informācija tiek pasniegta jēdzienos, tad daiļliteratūrā galvenokārt tiek izmantoti emocionāli ekspresīvi izteiksmes līdzekļi un vēstījums pasniegts tēlaini. Vienlaikus daiļdarbā var būt ietvertas dažādu citu stilu pazīmes, piemēram, sarunvaloda, dokumentalitāte un zinātniskums, lietišķā informācija, publicistisks vēstījums u. c. Tieši ar šīm pazīmēm daiļliteratūra ir vērtīgs avots valodas apguvei visos tās posmos.

Ja iesācējs var tikai ar grūtībām lasīt un saprast adaptētu daiļdarbu, tad prasmīgs valodas lietotājs pamazām sāk uztvert mākslinieciskā teksta estētiskās vērtības un spēj novērtēt valodas lietojuma bagātību. Tieši C1 un C2 līmenī var pilnvērtīgi lasīt un uztvert visdažādākā žanra un satura literāros darbus un pārņemt savā valodā labus rakstnieka valodas lietojuma paraugus, kā arī dziļāk novērtēt dažādus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus – metaforas, epitetus, personifikācijas, salīdzinājumus u. c. Šajā līmenī lasītājam paveras iespēja iepazīt latviešu labākos daiļdarbus un caur to saturu un

valodu labāk saprast daudzas sociālās, kultūras un vēstures attīstības tendences, tādā veidā bagātinot arī savu sociokultūras pieredzi.

Padziļinot valodas apguvēja un lietotāja lingvistisko kompetenci, svarīgi akcentēt visu iepriekš aprakstīto aspektu – gramatikas, semantikas, pragmatikas ietvērumu valodas pilnveidē. Šie aspekti mūsdienu valodu apguves praksē jāaplūko savstarpējā mijiedarbē, vienlīdz svarīgu nozīmi dažādās runas situācijā piešķirot valodas pareizībai, vārdu prasmīgai izvēlei, tekstveidei, reģistra, stila īpatnību u. c. jautājumiem.

3. Valodas prasmes

3.1. Lasīšana

Lasīšana prasa ātru, automātisku vārdu atpazīšanu un piekļuvi mentālajai „vārdnīcai”. Tas nozīmē, ka valodas apguvējam ir jāvingrinās lasīt pēc iespējas ātrāk un veiklāk, jāmācās atpazīt jaunajā valodā pēc iespējas vairāk vārdu, piemēram, runājot par angļu valodas leksikas apguvi, H. K. Voltere (*H. C. Walter*) atzīst, ka valodas apguvējam jāzina vismaz 10 000 vārdu. Valodas apguvēji var palielināt lasīšanas ātrumu un attīstīt lasītprasmi, pakāpeniski apgūstot jaunus vārdus un daudz lasot gan vienkāršus, gan sarežģītus tekstus (*Walter, 2003*). Zināšanas par teksta struktūru un prasme izmantot dažādas stratēģijas teksta satura izpratnei palīdz labāk apgūt lasītprasmi. Arī priekšzināšanas par apgūstamās valodas kultūru ļaus labāk izprast izlasīto.

C1 līmenī valodas apguvējs var lasīt garus un sarežģītus dažāda tipa tekstus, turklāt izprotot stila atšķirības. Viņš saprot arī speciālos tekstus un garākas tehniskās instrukcijas arī tad, ja tās nav saistītas ar valodas apguvēja darbības jomu, ja nepieciešams, sarežģītākās, grūtāk uztveramās vietas pārlasot vēlreiz (*Pamatnostādnes, 31, 68*).

C2 līmenī valodas apguvējs bez grūtībām saprot dažāda tipa, struktūras un valodas ziņā sarežģītus tekstus, piemēram, speciālos rakstus, rokasgrāmatas, daiļliteratūras darbus, sarunvalodā rakstītus rakstus, neliterārus tekstus (*Pamatnostādnes, 31, 68*). Var teikt, ka šajā līmenī valodas apguvējs saprot un spēj kritiski vērtēt gandrīz visa veida rakstīto, uztvert pārnestā nozīmē lietotus vārdus un smalkas stilistiskas atšķirības. Lasot korespondenci, valodas apguves augstākajā līmenī valodas apguvējs saprot jebkura veida vēstule – gan privātas, gan oficiālas, ja nepieciešams, prot izmantot vārdnīcu (*Pamatnostādnes, 31, 68*).

C1 un C2 līmenī valodas apguvējs pilnveido jau B2 līmenī apgūtās prasmes teksta caurskatīšanā un pārskatīšanā, t. i., valodas apguvējs prot caurskatīt garus un sarežģītus tekstus un ātri atrast tajos būtisku un vajadzīgu informāciju. Valodas apguvējam nav nepieciešams ilgs laiks, lai noskaidrotu ziņu, dažādu rakstu, referātu saturu, ja tie ir saistīti ar viņa profesionālo darbību, un saprastu, vai ir vērts tos lasīt un tajos iedziļināties (*Pamatnostādnes, 68*).

Augstākajā valodas apguves līmenī valodas apguvējs jau prot lasīt tā, ka spēj iegūt informāciju no jebkāda apjoma un sarežģītības teksta. Saprot dažāda satura tekstus par sabiedriskās dzīves, profesionāliem vai akadēmiskiem jautājumiem, uztver smalkas nianšes, tieši vai netieši izteiktus viedokļus. Pilnībā saprot garas un sarežģītas instrukcijas par jaunu mehānismu vai procedūru, kas saistītas gan ar valodas apguvēja

darbības jomu, gan citām jomām un specialitātēm. Tomēr reizēm valodas apguvējam ir nepieciešams pārlasīt atsevišķas vietas (Pamatnostādnes, 69).

3.2. Klausīšanās

Valodas apguvēja klausīšanās prasme valodas apguves augstākajā līmenī ļauj saprast dzimtās valodas runātāja teikto.

C1 līmenī valodas apguvējs saprot runu arī tad, ja tai nav skaidras uzbūves un savstarpējās/logiskās sakarības nav skaidri izteiktas. Apguvējs šajā līmenī saprot televīzijas un radio raidījumus un filmas (Pamatnostādnes, 31). Saprot pietiekami, lai varētu sekot izvērstai runai par abstraktiem un sarežģītiem tematiem, kas saistīti gan ar valodas apguvēju interesēm, gan ir ārpus viņu interešu loka. Tomēr reizēm ir nepieciešams pārbaudīt un precizēt detaļas, īpaši tad, ja tiek lietots valodas paveids, runa temps ir ātrs un runātāja dikcija neskaidra (Pamatnostādnes, 65).

C2 līmenī valodas apguvējs bez grūtībām saprot jebkuru runu gan tiešā saziņā, gan klausoties ierakstu, piemēram, radio vai televīzijas pārraides. Šajā līmenī valodas apguvējs saprot teikto arī tad, ja ātrā tempā runā dzimtās valodas lietotājs vai valodas lietotāja runā dzirdamas dažādas izrunas īpatnības (Pamatnostādnes, 31, 66).

Augstākajā valodas apguves līmenī valodas apguvējs bez grūtībām var sekot līdzī un saprast sarežģītas grupu diskusijas un debates par dažādiem tematiem – gan nepazīstamiem, gan pazīstamiem, gan abstraktiem un sarežģītiem.

Valodas apguves augstākajā līmenī valodas apguvējs var klausīties lekcijas, diskusijas un debates par visdažādākajiem tematiem. Klausoties runātāju klātienē, atrodoties auditorijā, piemēram, lekcijā, konferencē, darbseminārā, valodas apguvējs C1 līmenī var samērā viegli izsekot lielākajai daļai lekciju, referātu, diskusiju un debašu, savukārt C2 līmenī var saprast speciālistiem domātās lekcijas, referātus, runas, kur tiek izmantoti gan sarunvalodas vārdi, gan dialektismi, gan speciālā, nezināmā terminoloģija (Pamatnostādnes, 66).

Gan C1, gan C2 līmenī valodas apguvējs bez grūtībām saprot sarežģītu tehnisku informāciju, piemēram, lietošanas instrukcijas, produktu un pakalpojumu tehniskos aprakstus, saprot un spēj uztvert informāciju no publiskajiem paziņojumiem arī tad, ja ir trokšņaina vide, slikta dzirdamība (Pamatnostādnes, 66).

Valodas apguves augstākajā līmenī saprot televīzijas un radio raidījumus un ierakstus. Saprot teikto arī tad, ja audio un video ieraksti nav latviešu literārajā valodā, bet valodā ieskanas arī dialektālas iezīmes. Valodas apguvējs runā spēj saklausīt nianses, dažādas balsis intonācijas, arī netieši paustas attieksmes un attiecības starp runātājiem (Pamatnostādnes, 67).

3.3. Rakstīšana

Vispārīgi raksturojot rakstītprasmi valodas apguves augstākajā līmenī, jau C1 līmenī valodas apguvējs prot skaidri un loģiski izklāstīt savas domas, rakstiski izteikt savu viedokli, piemēram, vēstulē, esejā, ziņojumā, prot rakstīt atbilstošā, piemērotā stilā. Savukārt C2 līmenī valodas apguvējs ne tikai prot uzrakstīt skaidru, loģisku tekstu, atbilstošā stilā, bet izveidotā teksta struktūra arī palīdz lasītājam uztvert būtiskākos jautājumus (Pamatnostādnes, 31, 61). Valodas apguvējs augstākajā valodas apguves līmenī prot uzrakstīt sarežģītas tematikas tekstu, pievēršot uzmanību svarīgākajiem jautājumiem, izvēršot un pamatojot savu viedokli ar papildinājumiem, argumentiem, atbilstošiem piemēriem un izveidojot atbilstošu nobeigumu.

Radošā rakstīšana. C1 līmenī valodas apguvējs prot gan uzrakstīt loģiski strukturētu, skaidri saprotamu, detalizētu un izvērstu aprakstu, gan tēlainus aprakstus, kuros jūtams autora individuālais stils. Papildus iepriekšminētajam, C2 līmenī valodas apguvējs saprotami un saistoši var uzrakstīt stāstu vai paša piedzīvotā un pārdzīvotā aprakstu, turklāt stilā, kas ir atbilstošs izvēlētajam žanram (Pamatnostādnes, 62).

Referāti un raksti. C1 līmenī valodas apguvēji prot uzrakstīt skaidrus, plānveidīgus (sistemātiskus) izklāstus par sarežģītiem tematiem, pievēršot uzmanību svarīgākajiem jautājumiem; prot izvērst un pamatot savu viedokli, ko argumentē un papildina ar atbilstošiem piemēriem. Savukārt C2 līmenī valodas apguvējs prot uzrakstīt sarežģīta satura referātu, rakstu vai eseju, savu domu izklāstot skaidri un saprotami, prasmīgi parādot savu pozīciju un/vai izsakot vērtējumu. Prot izveidot tādu teksta loģisko struktūru, kas lasītājam palīdz uztvert svarīgāko (Pamatnostādnes, 62).

Tekstu tipi, kurus prot uzrakstīt valodas apguvējs:

C1	C2
<ul style="list-style-type: none">▪ Vēstule.▪ Eseja.▪ Ziņojums par sarežģītiem jautājumiem.▪ Prezentācija.	<ul style="list-style-type: none">▪ Vēstule.▪ Referāts.▪ Raksts.▪ Pārskats (par literāru vai speciālās literatūras darbu, kultūras notikumu u. tml.).▪ Recenzija (par literāru vai speciālās literatūras darbu, kultūras notikumu u. tml.).▪ Prezentācija.

3.4. Runāšana

Dialogiska runa. C1 līmenī valodas apguvējs prot veikli izteikties, īpaši nemeklējot piemērotus vārdus un izteicienus. Viņš prot prasmīgi lietot valodu gan ikdienas saziņā, gan darba vajadzībām, precīzi formulēt domas un prasmīgi uzturēt sarunu. C2 līmenī valodas apguvējs prot bez grūtībām piedalīties jebkurā sarunā vai diskusijā, labi pārzina

idiomātiskos izteicienus un sarunvalodas vārdus, prot runāt pilnīgi brīvi un precīzi izteikt nozīmes nianšes. Arī tad, ja valodas lietojumā rodas grūtības, piemēram, atbilstoša vārda izvēle, valodas apguvējs prot pārveidot sacīto tā, ka citi to nemana (Pamatnostādnes, 31).

Monologs. C1 līmenī valodas apguvējs prot skaidri un detalizēti runāt par sarežģītām tēmām, iekļaut runā tēmai pakārtotus, ar tēmu tieši vai netieši saistītus jautājumus, izvērst atsevišķas tēzes un izdarīt atbilstošus secinājumus. Savukārt C2 līmenī valodas apguvējs prot izteikties brīvi, skaidri un argumentēti, sniegt tēmas izklāstu atbilstoši konkrētajai situācijai, kā arī prot veidot savu stāstījumu tā, lai klausītājam būtu viegli uztvert un iegaumēt svarīgāko informāciju (Pamatnostādnes, 31).

Valodas apguves augstākajā līmenī valodas apguvējs prot skaidri un detalizēti runāt par sarežģītām tēmām, iesaistot arī blakus tēmas. Detalizēti analizē atsevišķus jautājumus un savu stāstījumu/runu pabeidz ar secinājumiem. Jau C1 līmenī, bet īpaši C2 līmenī klausītājam ir viegli uztvert stāstīto (Pamatnostādnes, 59). Valodas apguves augstākajā līmenī prot veidot gan izvērstu monologu/stāstījumu, gan dialogu, izmantojot argumentāciju, sniegt publisku ziņojumu, uzstāties auditorijas priekšā.

Veidojot izvērstu monologu, C1 līmenī valodas apguvējs spēj skaidri un detalizēti izteikt savu viedokli, stāstīt par sarežģītiem tematiem, prot veidot stāstījumu, iesaistot blakus tēmas. Savukārt C2 līmenī valodas apguvējs prot veidot skaidru, pārdomātu un atmiņā paliekošu stāstījumu (Pamatnostādnes, 59).

Valodas apguves augstākajā līmenī, sniedzot publiskus paziņojumus, valodas apguvēji to dara brīvi un raiti, izmantojot teikuma intonāciju un izceļot atbilstošus vārdus teikumā, tādējādi atklājot nozīmju nianšes (Pamatnostādnes, 60).

Valodas apguvējam augstākajā valodas apguves līmenī uzstāšanās auditorijas priekšā grūtības nesagādā. C1 līmenī valodas apguvējs skaidri un strukturēti prot izklāstīt sarežģītas tēmas, izvērst un pamatot savu viedokli, izmantojot dažādus argumentus un piemērus, spontāni un bez grūtībām atbild uz replikām. C2 līmenī valodas apguvējs prot pārliecinoši un skaidri izklāstīt sarežģītas un klausītājiem nezināmas tēmas, pielāgojot runu auditorijas vēlmēm un vajadzībām. prot atbildēt uz grūtiem jautājumiem pat tad, ja auditorija ir naidīgi noskaņota (Pamatnostādnes, 60).

4. Nobeigums

„Latviešu valodas prasmes augstākā līmeņa (C1, C2) apraksts” ir līdz šim vienīgais un plašākais apraksts par latviešu valodas kā svešvalodas apguves un lietojuma saturu C1 un C2 prasmes līmenī. Latviešu valodas C1 un C2 prasmes līmeņu aprakstā ir iekļauti svarīgākie mūsdienu moderno valodu satura apguves jautājumi, tāpēc šo aprakstu var samērot ar atbilstošiem prasmju līmeņiem citās valodās.

Augstākā līmeņa valodas prasmes apraksts dod iespēju veidot uz attīstību vērstu valodas apguves mācību saturu, dažādos prasmes līmeņos saskaņot visas valoddarbības prasmes, panākt vienotu skatījumu uz valodas apguves procesa posmiem un sasniedzamajiem rezultātiem.

Šis apraksts noderēs tiem, kuri māca latviešu valodu vai izstrādā mācību un metodiskos materiālus, tomēr piedāvāto aprakstu nav jāuzskata par normatīvu dokumentu. Organizējot dažādus latviešu valodas apguves mācību kursus, veidojot mācību programmas un izstrādājot mācību līdzekļus, prasmes līmeņu aprakstu ieteicams izmantot radoši. Mācību satura izstrāde jābalsta uz valodas apguvēju spējām, prasmēm un interesēm, kā arī perspektīvām darba tirgus, izglītības un indivīda sociālās integrācijas vajadzībām.

5. Izmantotā literatūra

1. Auziņa, I. (2014) Pareizrūnas normas mūsdienu latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Populārzinātnisks rakstu krājums. Atb. red. A. Kalnača. Nr. 9. Rīga : LVA, 131.–138. lpp.
2. Blinkena, A. (2013) *Latviešu interpunkcija*. Rīga : Zvaigzne ABC.
3. Ceplīte, B., Ceplītis, L. (1997) *Latviešu valodas praktiskā gramatika*. Rīga : Zvaigzne ABC.
4. Dukāte, A. (2009) Translation, Manipulation and Interpreting. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH. Pieejams: <http://books.google.lv> [apskatīts 2015. gada 20. aprīlī].
5. Guļevska, D., Miķelsone, A., Porīte, T. (2002) *Pareizrakstības un pareizrūnas rokasgrāmata. Latviešu valoda*. Rīga: Avots.
6. Kalnača, A. (1988) Valodas kļūdas studentu runā. *Valodas aktualitātes 1987*. Rīga, 176.–181. lpp.
7. Kušķis, J., Plataiskalne, M. (1985) Uzsvārs citvalodu īpašvārdos. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 24. laidniens. Rīga : Avots, 95.–100. lpp.
8. Kvašīte, R. (2013) Mūsdienu latviešu valodas funkcionālo stilu apraksts. Grām. *Latviešu valoda*. A.Veisberga red. Rīga: LU apgāds, 179.–192. lpp.
9. *Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Eiropas augstskolās*. (2008) Latviešu valodas aģentūra.
10. Laua, A. Latviešu literārās valodas fonētika. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997.
11. Laugale, V., Šulce, Dz. *Lielo burtu lietojums latviešu valodā: ieskats vēsturiskajā izpētē, problēmas un risinājumi*. (2012) Rīga : Latviešu valodas aģentūra.
12. Lokmane, Ilze. (2009) Vārdu secība teikumā. *Latvijas Universitātes raksti*. 746. sēj., valodniecība. *Latvistika un somugristika*. Rīga : LU apgāds, 59.–68. lpp.
13. LTSV – *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2011) V. Skujiņa, Z. Anspoka, V. Kalnbērziņa, A. Šalme. Rīga : LVA.
14. LVV – *Latviešu valodas vārdnīca*. (2006) Rīga : Avots
15. Milzere, M., Pāvila, I. (2009) *Praktiskā latviešu valoda*. Rīga : Zvaigzne ABC.
16. Pamatnostādnes – *Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, novērtēšana*. (2006) Eiropas Padome. Autoru kolektīvs. Rīga : VVA.
17. Rozenbergs, J. (1983) *Latviešu valodas praktiskā stilistika. Morfofostilistika*. Rīga : Zvaigzne
18. Rozenbergs, J. (1995) *Latviešu valodas stilistika*. Rīga : Zvaigzne ABC.
19. Strautiņa, V., Šulce, Dz. (2009) *Latviešu valodas pareizrūna un pareizrakstība*. Rīga : RaKa.
20. Šalme, A. (2011) *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi*. Rīga : LVA
21. VPSV – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. (2007) Sast. autoru kol. V. Skujiņas vad., LVI. Rīga : VVA.

22. Zauberga, I. (2004) *Theoretical Tools for Profession Translators*. Riga : Latvijas Universitāte.
23. CEFR BS – *An objective at Level A1 of the Common European Framework of Reference for Languages, Learning, Teaching, Assessment* (CEFR) [online]. (2009) Breakthrough Specification (unpublished). [Cited 2013-05-20]. Available: <http://www.ealta.eu.org/documents/resources/Breakthrough%20specification.pdf>
24. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. (2001) Council of Europe. Cambridge University Press.
25. Ek, J. A. van. (1977) *The threshold level for modern language learning in schools*. Council of Europe. Longman.
26. Ek, J. A. van, Alexander, J. (1975) *Threshold level English*. Oxford : Pergamon Press.
27. Ek, J. A. van, Alexander J., Fitzpatrick, M. A. (1980) *Waystage English*. Oxford : Pergamon Press.
28. Ek, J. A. van, Trim, J. L. M. (1991) *Waystage – 1990*. Council of Europe. Cambridge University Press.
29. Ek, J. A. van, Trim, J. L. M. (1993) *Threshold level 1990*. Council of Europe. Cambridge University Press.
30. Hulst, J., Kievit, R., Loos, E. (1990) Kinds of Translation: From Chasm to Cline. In B. Westerweel, T. D'haen (eds.) *Something Understood: Studies in Anglo-Dutch Literary Translation*. Rodopi B. V.
31. Walter, H. C. (2003) Reading in a second language. *LTSN Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies* (UK) (Ed.), *The Guide to Good Practice*. Tiešsaiste: https://www.llas.ac.uk/resources/gpg/1420#toc_3 (skat. 2015. gada 20. maijs)